

Nacionalni parkovi Velebita

Kovač, Gabrijela

Master's thesis / Diplomski rad

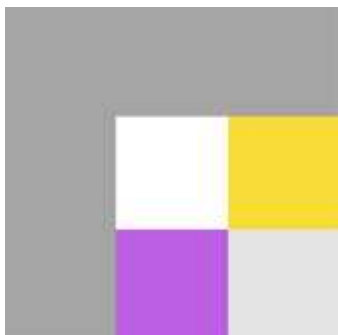
2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Education / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:141:221443>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-30**

Repository / Repozitorij:

[FOOZOS Repository - Repository of the Faculty of Education](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI

Sveučilišni diplomski studij Ranoga i predškolskog odgoja i obrazovanja

NACIONALNI PARKOVI VELEBITA

Diplomski rad

Osijek, 2024.

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI

Sveučilišni diplomski studij Ranoga i predškolskog odgoja i obrazovanja

NACIONALNI PARKOVI VELEBITA

Diplomski rad

Kolegij: Hrvatska nacionalna baština

Mentor: prof. dr. sc. Damir Matanović

Sumentor: dr. sc. Pavao Nujić

Studentica: Gabrijela Kovač

Matični broj: 3663

Osijek, 2024.

SAŽETAK

Ovaj rad opisuje hrvatsku planinu Velebit kao jednu od ključnih čimbenika hrvatske nacionalne baštine. Rad opisuje kako su nastali nacionalni parkovi u svijetu i Hrvatskoj, koji su kriteriji potrebni kako bi se neko područje proglasilo nacionalnim parkom. Rad se usmjerio na Nacionalne parkove Velebita, odnosno na Nacionalni park Paklenica i Nacionalni park Sjeverni Velebit, gdje se dao naglasak na geomorfologiju parkova, kulturnu baštinu parkova, floru i faunu te naposljetku na turizam u istima. U radu se spominje i važnost hrvatske planine Velebit u Domovinskom ratu te opisuje Nacionalne parkove kao turistička odredišta i sve čimbenike vezane uz turizam i (ne)kulturu turista i očuvanje prirode nacionalnih parkova.

Ključne riječi: *Domovinski rat, Nacionalni park Paklenica, Nacionalni park Sjeverni Velebit, turizam, Velebit*

NATIONAL PARKS OF VELEBIT

SUMMARY

This paper describes the Croatian mountain Velebit as one of the key factors of Croatia's national heritage. It discusses the origins of national parks worldwide and in Croatia, the criteria required for designating an area as a national park. The focus is on the Velebit National Parks, specifically Paklenica National Park and Northern Velebit National Park, emphasizing the parks' geomorphology, cultural heritage, flora, fauna, and tourism. The paper also mentions the significance of the Croatian mountain Velebit during the Homeland War (Domovinski rat) and describes the national parks as tourist destinations, highlighting all factors related to tourism, the culture of tourists, and the preservation of the parks' natural environment.

Keywords: *Homeland War, Paklenica National Park, Northern Velebit National Park, tourism, Velebit*

SADRŽAJ

UVOD.....	1
1. NACIONALNI PARKOVI	3
1.1 Što su to nacionalni parkovi?	3
1.2 Pojam i kriterij i uloga nacionalnih parkova	3
2. ZAŠTIĆENA PODRUČJA	7
2.1 Razvoj zaštićenih područja u svijetu	7
2.2 Kategorizacija i definicija nacionalnih parkova	8
2.3 Tipovi nacionalnih parkova	10
2.4 Povijest, razvoj i identifikacija nacionalnih parkova.....	11
2.4.1 Upravljanje zaštićenim područjima	12
3. KARAKTERISTIKE VELEBITA.....	14
3.1 Geološka povijest Velebita	14
3.2 Položaj Velebita.....	14
3.3 Reljef Velebita	15
3.4 Klima Velebita.....	16
4. NACIONALNI PARK PAKLENICA.....	17
4.1 Utemeljenje Nacionalnog parka Paklenica.....	17
4.2 Geografski smještaj i administrativni položaj	17
4.3 Reljefno – pejzažne osobitosti.....	18
4.4 Geomorfološka prošlost NP Paklenice – očuvanje prirode Velebita	18
4.5 Šume i značajna flora i fauna	19
4.6 Praktične informacije i sugestije	21
4.6.1 Planinarenje	21
4.7 Kulturna baština Nacionalnog parka Paklenica.....	22
4.8 Posjećivanje/turizam Nacionalnog parka Paklenica	23

5. NACIONALNI PARK SJEVERNI VELEBIT	24
5.1 Utemeljenje Nacionalnog parka Sjeverni Velebit	24
5.2 Geografski smještaj i administrativni položaj	24
5.3 Reljefno – pejzažne osobitosti.....	25
5.4 Geomorfološka prošlost Nacionalnog parka Sjeverni Velebit.....	26
5.5 Biljni i životinjski svijet.....	27
5.6 Praktične informacije i sugestije	28
5.7 Kulturna baština Nacionalnog parka Sjeverni Velebit	28
5.8 Velebitski botanički vrt.....	30
5.9 Posjećivanje/turizam Nacionalnog parka Sjeverni Velebit.....	31
6. NACIONALNI PARKOVI KAO TURISTIČKE DESTINACIJE	33
6.1 Turizam – fenomen 20. stoljeća	33
6.2 Temeljna obilježja hrvatskog turizma	34
6.2.1 Struktura hrvatske turističke ponude	34
6.3 Utjecaj turizma na prirodu – kolizija turističke sredine i prirodne okoline.....	35
6.4 Simbioza zaštite prirode i turizma.....	36
6.5 Turizam u nacionalnim parkovima	37
6.6 Osnovni principi održivog turizma u Nacionalnim parkovima	38
6.7 Financiranje Nacionalnih parkova	39
6.8 Ekološka pitanja u Nacionalnim parkovima.....	40
6.9 Utjecaj (ne)kulture na turizam	41
7. STRATEŠKA VAŽNOST VELEBITA U DOMOVINSKOM RATU.....	42
7.1 Planinska satnija „Velebit“	42
7.2 Specijalna policija MUP-a RH u Domovinskom ratu	43
7.3 Akcija Poskok 1, 2.....	43
7.4 Akcija Maslenica	44
8. ZAKLJUČAK	46

9. LITERATURA.....	47
---------------------------	-----------

UVOD

Povijest osnivanja nacionalnih parkova započela je u SAD-u 1872. godine kada je proglašen Nacionalni park Yellowstone (Croatia Link). Nacionalni parkovi u Europi su se počeli osnivati nešto kasnije, početkom 20. stoljeća, a prve zemlje koje su pokrenule ovu inicijativu bile su Švedska i Švicarska (Vidaković, 2003). Nacionalni parkovi predstavljaju najvažnija zaštićena prirodna područja. Proglašavanje određenih područja nacionalnim parkovima predstavlja ključnu mjeru za izdvajanje i zaštitu najvrjednijih dijelova prirode od negativnih utjecaja ljudske aktivnosti. Nacionalni parkovi obuhvaćaju velike, netaknute prostore s visokom razinom očuvanosti prirodnog okoliša, koji nisu zahvaćeni ljudskim djelovanjem. Njihovo proglašavanje ima za cilj zaštitu prirodnih vrijednosti unutar određenog geografskog područja te njihovo kontrolirano korištenje u svrhu znanstvenih istraživanja, edukacije, rekreacije i turizma (Vidaković, 2003). Cilj ovog rada je bio proučiti geomorfološku prošlost Velebita, doprinos očuvanju izvornosti prirode Velebita te istražiti povezanost velebitske geomorfologije sa očuvanjem prirode Velebita kroz uspostavu parkova prirode. Također je cilj bio proučiti stratešku važnost Velebita u Domovinskom ratu te istaknuti važnost velebitskih nacionalnih parkova danas kao zaštitnika hrvatske baštine te turističkih destinacija i opasnosti koje donose turisti kada posjećuju nacionalne parkove. Odgovori na istraživačka pitanja:

- a) Uspostavljanje nacionalnih parkova značajno je doprinijelo očuvanju izvornosti prirode Velebita,
- b) Nacionalni parkovi Velebita su zaštitnici hrvatske baštine,
- c) Povezanost velebitske geomorfologije sa očuvanjem prirode Velebita,
- d) Strateška važnost Velebita u Domovinskom ratu,
- e) Nacionalni parkovi Velebita su turističke destinacije,

dobiveni su kvalitativnom deskriptivnom analizom primarne literature (knjiga, časopisa, disertacija, znanstvenih članaka) i kritikom izvora. Dosadašnja istraživanja o nacionalnim parkovima Velebita kvalitetno obuhvaćaju geomorfološku povijest Velebita, opisuju njen doprinos očuvanju izvornosti prirode Velebita, stratešku važnost Velebita u Domovinskom ratu i važnost

velebitskih nacionalnih parkova kao zaštitnika hrvatske baštine i opisuju nacionalne parkove kao turističke destinacije i ističu opasnost turizma za nacionalne parkove.

1. NACIONALNI PARKOVI

1.1 Što su to nacionalni parkovi?

Razvoj nacionalnih parkova ima dugu povijest, a prvi koraci u stvaranju parkova kao zaštićenih područja datiraju iz 19. stoljeća. Nacionalni park Yellowstone u Sjedinjenim Američkim Državama, koji je osnovan 1872. godine, smatra se prvim modernim nacionalnim parkom. Ideja zaštite prirode i krajolika kao javnog dobra postala je važna u mnogim državama diljem svijeta, što je rezultiralo stvaranjem različitih kategorija parkova i zaštićenih područja. Međunarodna Unija za zaštitu prirode (IUCN) igra ključnu ulogu u kategorizaciji zaštićenih područja. Prema njenoj klasifikaciji, postoji 6 glavnih kategorija zaštićenih područja, uključujući nacionalne parkove, rezervate biosfere i pejzažne parkove. Ove kategorije variraju u svom stupnju zaštite i upravljanja, od strogih zaštićenih područja do područja koja dopuštaju održivo korištenje prirodnih resursa (Croatia Link).

Međunarodna Unija za zaštitu prirode (IUCN) i njezina međunarodna komisija za Zaštićena područja klasificiraju nacionalne parkove kao zaštićena područja II. kategorije. Ideje slične zaštiti pojedinih područja pojavljivale su se i tijekom povijesti, ali prvi moderni nacionalni park, u smislu kakav danas poznajemo, je Yellowstone u Sjedinjenim Američkim Državama, službeno proglašen 1872. godine (Croatia Link).

Najveći nacionalni park u svijetu prema kriterijima IUCN-a je Nacionalni park Sjeveroistočni Grenland, proglašen 1974. godine. Prema podacima IUCN-a iz 2006. godine, postojalo je 6,555 nacionalnih parkova širom svijeta koji zadovoljavaju osnovne kriterije za definiranje nacionalnog parka (Croatia Link).

1.2 Pojam i kriterij i uloga nacionalnih parkova

Iako postoje različiti oblici zakonske zaštite za prirodna područja u većini zemalja, nacionalni parkovi su postali neprepoznatljiviji i najpopularniji oblik takve zaštite. Kako je došlo do toga?

Od vremena kada je prvi nacionalni park proglašen (Yellowstone, SAD, 1872.), praksa zaštite najvrjednijih i najzanimljivijih prirodnih područja pod tim imenom postupno se razvijala širom

svijeta. Unatoč tome što je termin "park" originalno povezan s ljudskim intervencijama, nacionalni parkovi su postali standardni naziv za ova područja visoke prirodne vrijednosti (Bralić, 2005).

Prema Bralić (2005) svake se godine dodaju deseci novoproglašanih nacionalnih parkova, posebice posljednjih desetljeća kada je postalo jasno da je priroda sve više ugrožena. U Hrvatskoj je dosad osnovano 8 nacionalnih parkova. Termin "nacionalni park" je bez sumnje dobio na bitnosti i popularnosti jer ga proglašava najviše zakonodavno tijelo u zemlji, a što je u slučaju Hrvatske, Hrvatski sabor. Nadalje, nacionalni parkovi su dugo bili jedina zaštićena područja s vlastitim upravama, čija je glavna svrha bila zaštita cjelokupne prirode unutar granica nacionalnog parka, uključujući geološke, geomorfološke, krajolike i biološke vrijednosti. Na taj način, nacionalni parkovi su postali najorganiziraniji oblik zaštite prirode.

U procesu nastanka nacionalnih parkova prvo je potrebno odrediti koja područja imaju prirodni potencijal i nužne pretpostavke. Ključni kriterij je identifikacija većih područja izvanrednih prirodnih vrijednosti. Uz ove vrijednosti, treba uzeti u obzir još dva faktora:

- Prirodna sredina mora biti očuvana u svom izvornom stanju ili s minimalnim ljudskim intervencijama.
- Prirodni fenomeni prisutni na tom području moraju biti raznoliki i višestruki. Ovo znači da nije dovoljno da se ističu samo botanička ili samo geomorfološka obilježja, jer bi takva područja spadala pod drugu kategoriju zaštite.

Kada se razmatra veličina nacionalnog parka, međunarodni standardi preporučuju minimalnu površinu od 20km². Od tog ukupnog područja, najmanje 10km² treba biti potpuno očuvano i zaštićeno, osim u slučaju izdvojenih otoka. Ovaj kriterij je bitan jer je na manjim površinama teže ili čak i nemoguće sačuvati prirodnu cjelovitost i ekosustav, posebno u njihovom biološkom aspektu (Bralić, 2005).

Bralić (2005) naglašava kako se ti kriteriji moraju ispuniti prije proglašenja nacionalnog parka, odnosno da se provede provjera mogu li se na tom području uspostaviti odgovarajući režimi zaštite i upravljanja, uzimajući u obzir mogućnosti korištenja prirodnih resursa na tom području. Drugim riječima, odluka o proglašenju nacionalnog parka nije samo pitanje znanstvenih procjena, već i političkih razmatranja i društvenih prioriteta. Ovaj aspekt se može nazvati "kriterijem

provedivosti" ideje i upravljanja nacionalnim parkom. Autor ističe kako su s ciljem šire društvene osjetljivosti prema mnogim vrijednim prirodnim područjima, a istodobno poštujući principe nacionalnog parka, mnoge europske zemlje, uključujući i Hrvatsku, u svoje zakonodavstvo uvrstile kategoriju "parka prirode". Ova kategorija obuhvaća veća područja i ima liberalniji pristup u pogledu očuvanosti i režima zaštite te korištenja.

Prema Bralić (2005), zaštita prirode cjelokupno nije svrha sama po sebi, već je usmjerena na racionalno korištenje i zaštitu od ljudskog utjecaja, tako i nacionalni parkovi imaju svoju specifičnu ulogu u očuvanju prirode i općenito ljudskom okolišu, te autor postavlja pitanje kakva je ta uloga? Međunarodne i domaće definicije nacionalnih parkova naglašavaju njihovu važnost u znanstvenom, kulturnom, i obrazovnom smislu. Oni predstavljaju idealna područja za proučavanje prirodnih procesa bez ljudskog utjecaja, što je sve bitnije u svjetlu sve većih negativnih posljedica nekontroliranog iskorištavanja prirodnih resursa. Nacionalni parkovi pružaju oaze neometane prirodne interakcije između ljudi i prirode te imaju ključnu ulogu u edukaciji o očuvanju prirodne ravnoteže. Njihova edukativna uloga posebno je važna za sve generacije, budući da mnogi od njih predstavljaju karakteristične prirodne fenomene i procese. U današnjem svijetu, osnovno razumijevanje prirodnih znanosti postaje sve važnije s obzirom na naš utjecaj na okoliš.

Prema Bralić (2005) definicija nacionalnog parka jasno propisuje zabranu bilo kakve aktivnosti koja bi mogla oštetiti ili narušiti prirodne karakteristike i krajolik. Uobičajeno je da se isključuje eksploatacija prirodnih resursa, uz iznimku tradicionalne poljoprivrede i turističkih aktivnosti. Turizam i rekreacija su dopušteni unutar nacionalnog parka, ali samo ako se uklapaju u njegovu svrhu i ne ugrožavaju osnovne funkcije parka. Nacionalni park se promatra kao dio turističke ponude šireg područja, a ne kao mjesto za izgradnju raznih turističkih sadržaja. Preporuke međunarodnih konferencija naglašavaju važnost očuvanja prirodnih kvaliteta nacionalnih parkova, posebno u manjim parkovima, gdje se izbjegava izgradnja sportskih terena ili bilo kakvih objekata koji ne služe promatranju i doživljaju prirode. Važno je zapamtiti da su nacionalni parkovi često najbolja mjesta za povezivanje s prirodom, što je ključno za psihofizičko zdravlje pojedinca. Ovo naglašava važnu ulogu nacionalnih parkova kao izvora inspiracije i dobrog osjećaja.

U 21. stoljeću dolazi do uspostave novih principa upravljanja nacionalnim parkovima i drugim zaštićenim područjima. To donosi temeljne promjene u obrazovnim sustavima s naglaskom na znanstveno obrazovanje (STEM – prirodne znanosti, tehnologija, inženjerstvo i matematika),

razvoj novih oblika turizma usmjerenih na edukaciju, te ubrzan razvoj znanosti, istraživačkih metoda i spoznaja. Istodobno, sve veća ugroženost prirode, kako prirodnim procesima tako i ljudskim aktivnostima, zahtijeva značajne promjene. U tom kontekstu, edukativni aspekti nacionalnih parkova postaju ključni za njihovo očuvanje i održivo upravljanje (Paar, 2019).

2. ZAŠTIĆENA PODRUČJA

2.1 Razvoj zaštićenih područja u svijetu

Sve veći utjecaj ljudi na prirodu, zajedno s ograničenim razumijevanjem njenih organizacijskih i samo regulacijskih sustava, kao i nedostatkom svijesti o mogućim posljedicama tog utjecaja, zahtijeva primjenu politike zaštite okoliša koja će omogućiti očuvanje prirodne ravnoteže s ekosustavom (Črnjar, 2002).

Kada se politika zaštite okoliša fokusira na očuvanje ekoloških sustava (poput bakterija, životinja i biljaka), neovisno o njihovoj korisnosti za čovjeka, tada govorimo o zaštiti prirode. Međutim, ako se zaštita usmjerava prema okolišu s naglaskom na ljudske interese, to se naziva zaštitom okoliša (Črnjar, 2002).

Nacionalni parkovi predstavljaju dragocjeni dio prirodne baštine, simbolizirajući ponos svake zemlje. Stoga, mnoge države teže osnivanju što većeg broja nacionalnih parkova. Oni su najistaknutiji oblik zaštite prirode, namijenjen očuvanju netaknutih ekosustava i kulturnih vrijednosti. Ovi jedinstveni krajolici pružaju mogućnosti za turizam i uživanje u prirodnim ljepotama.

„Na 10. generalnom zasjedanju IUCN-a u New Delhiju (1969.) utvrđena je nova i potpunija definicija nacionalnog parka kao područja sa sljedećim značajkama:

- Relativno velika prostornost,
- Posjedovanje osobito zanimljivih ekosustava, jednog ili više njih, „koji nisu mijenjani ljudskom eksploatacijom ili okupacijom“,
- Štiti ih i upravlja njima najviše nadležno tijelo u zemlji,
- Mogućnost posjećivanja pod određenim uvjetima, služi uživanju, za nastavu, rekreaciju i kulturno uzdizanje“ (Vidaković, 2003, str. 23).

Međunarodna unija za zaštitu prirode i njezinih izvora (IUCN) definirala je različite kategorije zaštite prirodnih područja, kojih ima ukupno osam. Nacionalni parkovi su svrstani u II. kategoriju. U prvu kategoriju spadaju strogi prirodni rezervati, namijenjeni isključivo znanstvenim

istraživanjima, promatranju, obrazovanju te očuvanju genetskih resursa. Primjer takvog strogo zaštićenog područja su Hajdučki i Rožanski kukovi te Bijeće i Samarske stijene, gdje je posjet moguć isključivo u svrhu znanstvenih studija, a turistički posjeti nisu dopušteni (Vidaković, 2003).

Vidaković (2003) naglašava kako se izraz "nacionalni park" prvi put koristio u drugoj polovici 19. stoljeća u SAD-u, označavajući najviši i najpotpuniji oblik zaštite prirode u ljudskoj povijesti. To je bio jasan pokazatelj rastuće svijesti o potrebi zaštite određenih prirodnih područja.

Prema Vidaković (2003) za proglašenje nekog područja nacionalnim parkom, ključno je da posjeduje jedinstvene i autentične prirodne i kulturne karakteristike koje ga značajno razlikuju od okolnog područja. Autor u literaturi spominje kako je Kraljevski nacionalni park u Australiji, osnovan 1879. godine, tada bio drugi nacionalni park na svijetu, a da su Banff u Kanadi, osnovan 1885. godine i Tongariro na Novom Zelandu 1887. godine, tada bili treći i četvrti nacionalni park u svijetu. Prvi nacionalni park u Europi bio je švedski Angso, službeno proglašen 1909. godine, dok je drugi bio švicarski Engadine, osnovan 1914. godine.

2.2 Kategorizacija i definicija nacionalnih parkova

„Već od prvih ideja i sporadičnih akcija da se zaštite prirodni predjeli, a osobito nakon proglašenja prvog nacionalnog parka u Americi (1872.), postoje razlike u pristupu i mišljenjima o definiciji i kategorizaciji zaštićenih područja i načinima zaštite“ (Vidaković, 2003, str. 27).

Prvi važan korak na međunarodnoj razini poduzet je 1913. godine kada je u Bernu održana konferencija o zaštiti prirodnih pejzaža, na kojoj su sudjelovali predstavnici 17 zemalja. Taj skup organizirala je konzultativna komisija koja se uglavnom bavila estetskim aspektima zaštite prirode, ali nije donijela konkretne zaključke, osim preporuke o osnivanju međunarodne komisije za zaštitu prirode. Drugi skup, koji je također bio prva međunarodna konferencija UNESCO-a, održan je u Parizu 11. prosinca 1962. godine. Na tom skupu donesena je preporuka o zaštiti ljepote i karaktera pejzaža i predjela, ali nije bilo obavezujućih zaključaka za zemlje sudionice. Prvo međunarodno tijelo koje se bavilo zaštitom prirode osnovano je 1928. godine u Bruxellesu pod nazivom Međunarodni ured za zaštitu prirode. Njegova svrha bila je uskladiti globalne napore na tom području, neovisno o nacionalnim granicama (Vidaković, 2003).

Briga o zaštiti prirodnih resursa ne poznaje granice i zahtijeva međunarodnu suradnju. Zbog toga su o tome raspravljali i Ujedinjeni narodi. Potreba za zajedničkim djelovanjem, koja je postala neophodna, sve više raste jer se sve većem broju ljudi treba osigurati zdrava hrana, čista voda i zrak, minerali, gorivo i ostali osnovni životni potrepštine. Na Londonskoj međunarodnoj konferenciji iz 1933. godine precizno je definiran i detaljno razrađen koncept nacionalnog parka kao područja koje je podložno javnoj brizi, pri čemu o promjenama granica i izdvajanju pojedinih dijelova odlučuju nadležni zakonodavni organi (Vidaković, 2003).

Zaštićeno područje je izdvojeno kako bi se očuvale i unaprijedile njegove estetske, geološke, arheološke i druge značajne vrijednosti. Uvedena su određena ograničenja, poput zabrane sječe drveća, lova na životinje te uništavanja ili sakupljanja biljaka, osim uz odobrenje uprave zaštićenog područja (...) Međutim, međunarodne aktivnosti za zaštitu prirode su prekinute tokom Drugog svjetskog rata. Tek 1948. godine osnovana je Međunarodna unija za očuvanje prirode i prirodnih resursa (IUCN), koja je svoj rad usmjerila na promicanje obrazovanja i podizanje svijesti o zaštiti prirode, te se povezala s drugim specijaliziranim organizacijama Ujedinjenih naroda (Vidaković, 2003).

Na prvoj svjetskoj konferenciji o nacionalnim parkovima, održanoj 1962. u SAD-u, istaknuta je važnost njihovih pedagoških, znanstvenih i istraživačkih funkcija te naglašeno da se nacionalni parkovi moraju osnivati zakonom. Također, turistička infrastruktura treba biti smještena izvan parkova, a unutar njih ne smiju postojati stambena naselja. Godine 1963., Međunarodna komisija za nacionalne parkove postavila je kriterije za njihovu selekciju i pripremila službeni dokument koji će putem IUCN-a biti dostavljen zainteresiranim vladama. Definirana su osnovna načela za priznavanje područja kao nacionalnog parka, uključujući minimalnu površinu od 2000 hektara i kriterije za provođenje zaštitnih mjera. Zabranjene su aktivnosti poput poljoprivrede, stočarstva, lova, ribolova, vađenja ruda i šuma, te izgradnja brana, dok je turizam okarakteriziran kao djelatnost koja ne šteti prirodnim rezervatima (Vidaković, 2003).

Međunarodna unija za očuvanje prirode i prirodnih izvora (IUCN) je neovisna organizacija koja uspostavlja veze i suradnju između država i međunarodnih tijela koja se bave zaštitom prirode i prirodnih resursa. Bavi se pitanjima kao što su osnivanje i zaštita nacionalnih parkova te drugih zaštićenih područja, definicijama, nomenklaturom i načinom upravljanja nacionalnim parkovima i sličnim prirodnim rezervatima.

Ujedinjeni narodi daju poseban značaj konceptu nacionalnih parkova kao primjera održive upotrebe prirodnih resursa. Na sastanku Skupštine IUCN-a u New Delhiju preporučeno je da sve vlade prihvate jedinstvenu definiciju "nacionalnog parka":

1. Nacionalni park je relativno veliko područje iznimne ljepote gdje jedan ili više ekosustava u biti nisu promijenjeni ljudskim korištenjem i gdje biljni i životinjski svijet, geološke i morfološke osobitosti imaju posebnu važnost za znanost, odgoj, izobrazbu i rekreaciju.
2. O parku se brine najviši nadležni organ vlasti u zemlji, poduzimajući mjere da se u cijelom zaštićenom prostoru spriječi ili ograniči naseljavanje i eksploatacija, kako bi se očuvale ekološke, geomorfološke i estetske karakteristike koje su bile pretpostavka za ustanovljavanje zaštićenog teritorija.
3. Posjećivanje je dopušteno pod određenim uvjetima, koje ima rekreacijsku, odgojnu, obrazovnu i kulturnu svrhu (Vidaković, 2003).

2.3 Tipovi nacionalnih parkova

Vidaković (2003) ističe kako u Yellowstoneu vlada sustav koji se sve više razvija u svjetski sustav vrijednosti, poznat kao američki sustav vrijednosti. U tom sustavu je, uz svoju ulogu u obrazovanju, znanosti i kulturi, turizam također poželjan, ali pod strogim i kontroliranim uvjetima. Stoga se svi nacionalni parkovi koji slijede ovaj model smatraju dijelom američkog liberalnog tipa nacionalnog parka.

Prema Vidaković (2003) prvi koraci prema proglašenju nacionalnih parkova u Europi bili su 1909. u Švedskoj i Švicarskoj. Švedska je te iste godine proglasila svojih devet nacionalnih parkova, dok je Švicarska, koja i danas ima samo jedan nacionalni park, osnovala svoj park 1914. godine. Švicarski nacionalni park predstavlja primjer parka u kojem su mnoge aktivnosti ograničene, a mnoge čak i zabranjene. On se smatra predstavnikom europskog tipa nacionalnog parka.

Danas postoji nekoliko tipova nacionalnih parkova diljem svijeta, pri čemu su dva osnovna tipa, dok su svi ostali kombinacija različitih načela. Američki tip nacionalnog parka obuhvaća područje koje ne dopušta veće gospodarske aktivnosti, ali omogućava turističko posjećivanje i uživanje u prirodnim ljepotama. S druge strane, europski tip nacionalnog parka predstavlja prirodno područje

u kojem je čovjekova intervencija u prirodu i njezine procese strogo zabranjena. Nacionalni parkovi američkog i europskog tipa znatno se razlikuju. Naravno, kombinirani tip nacionalnog parka ima svoja specifična pravila koja obuhvaćaju načela i američkog i europskog tipa (Vidaković, 2003).

2.4 Povijest, razvoj i identifikacija nacionalnih parkova

Temeljna načela zaštite prirode u Hrvatskoj integrirana su u Ustav RH i povezana su s osnovnim slobodama i pravima građana. Institucionalna zaštita prirode u RH započela je početkom 20. stoljeća, kada je određen broj entuzijasta iz Društva za uređenje i uljepšavanje Plitvičkih jezera i okolice, započela postupak donošenja zakona kojim bi se to područje proglasilo nacionalnim parkom. Taj je zakon stupio na snagu 1928. godine, no tadašnja zaštita nije bila na razini koja se danas primjenjuje u nacionalnim parkovima, jer nije bila u skladu s međunarodnim pravilima, odnosno kriterijima. Značajna promjena u zaštiti prirodnih vrijednosti u RH dogodila se 1946. godine osnivanjem Zemaljskog zavoda za zaštitu prirodnih vrijednosti, koji je kasnije preimenovan u Odjel za zaštitu prirodnih rijetkosti, a djelovao je do 1960. godine kada je osnovan Zavod za zaštitu prirode, zadužen za zaštitu svih prirodnih bogatstava. Proglašenjem prvih nacionalnih parkova u Hrvatskoj (NP Plitvička jezera i NP Paklenica) 1949. godine, započela je sveobuhvatna zaštita prirode, koja je naglasila važnost očuvanja cjelokupnog prirodnog područja, za razliku od ranijih zakona koji su se bavili samo zaštitom pojedinačnih prirodnih rijetkosti (Bulat, 2012).

U Hrvatskoj su zaštićena područja podijeljena u nekoliko kategorija zaštite. Prema Antolović i sur. (2010a) zaštićena prirodna područja uključuju: strogi rezervat, nacionalni park, posebni rezervat, park prirode, regionalni park, prirodni spomenik, značajni krajobraz, park-šumu i spomenik parkovne arhitekture. Dakako, najpoznatija kategorija su nacionalni parkovi, kojih ima osam: NP Krka, NP Paklenica, NP Risnjak, NP Plitvička jezera, NP Mljet, NP Brijuni, NP Kornati i NP Sjeverni Velebit. Ispod nacionalnih parkova u hijerarhiji nalaze se parkovi prirode, kojih je jedanaest: PP Kopački rit, PP Velebit, PP Medvednica, PP Biokovo, PP Telašćica, PP Lonjsko polje, PP Papuk, PP Žumberačko-Samoborsko gorje, PP Učka, PP Vransko jezero i najnoviji PP Lastovsko otočje, proglašen 2006. godine. Ostale zaštićene kategorije obuhvaćaju četiri stroga rezervata (Hajdučki i Rožanski kukovi, Bijeće i Samarske stijene), 81 posebni rezervat, jedan

regionalni park, 103 spomenika prirode, 76 značajnih krajobraza, 37 park-šuma i 136 spomenika vrtne arhitekture.

Nacionalne parkove i parkove prirode proglašava Hrvatski sabor, dok stroge i posebne rezervate proglašava Vlada RH uredbom. Regionalne parkove, značajne krajobraze, park-šume, spomenike prirode i spomenike parkovne arhitekture proglašavaju županijske ili gradske skupštine (Bulat, 2012).

U Hrvatskoj se provode međunarodni projekti i aktivnosti koji imaju izravan ili neizravan utjecaj na politike i strategije upravljanja. Među njima se posebno ističe projekt "Stvaranje nacionalne ekološke mreže kao eko plana – europske ekološke mreže i mreže NATURA 2000". Što je Natura 2000? Natura 2000 je ekološka mreža koja obuhvaća područja značajna za očuvanje ugroženih vrsta i staništa unutar Europske unije. Cilj ove mreže je očuvanje ili obnova povoljnog stanja za više od tisuću ugroženih i rijetkih vrsta te oko 230 prirodnih i poluprirodnih staništa. Do sada je u mrežu Natura 2000 uključeno oko 27.500 područja, što pokriva gotovo 20% teritorija EU, čineći je najvećim sustavom zaštićenih područja u svijetu. Mreža se temelji na direktivama EU, a izbor područja provodi se prema znanstvenim kriterijima, dok se pri upravljanju tim područjima uzimaju u obzir i interesi i dobrobit lokalnog stanovništva (HAOP, 2020).

2.4.1 Upravljanje zaštićenim područjima

U Hrvatskoj se područja značajna za očuvanje prirode mogu zaštititi primjenom različitih mehanizama. Većina područja zaštićenih unutar nacionalnih kategorija također je uključena u ekološku mrežu Natura 2000. Samo proglašenje zaštite područja nije dovoljno za očuvanje vrijednosti zbog kojih je zaštićeno; potrebno je kontinuirano praćenje stanja i provođenje mjera za poboljšanje stanja tog područja. Također je važno pratiti i regulirati ljudske aktivnosti na tom području, ograničavajući one koje predstavljaju pritisak i potičući one koje pridonose očuvanju vrijednosti. Upravljanje zaštićenim područjima obuhvaća različite aspekte, od očuvanja prirodnih i kulturnih vrijednosti do održivog korištenja prirodnih resursa, upravljanja posjećivanjem, suradnje sa dionicima te jačanja kapaciteta javnih ustanova. Upravljanje zaštićenim područjima je zahtjevn proces koji, ako se provodi promišljeno i u skladu s uvjetima na terenu, obično donosi pozitivne rezultate i doprinosi očuvanju prirode. Upravljanje podrazumijeva provođenje niza mjera

i aktivnosti potrebnih za dugoročno očuvanje prirodnih i drugih vrijednosti područja (HAOP, 2021).

3. KARAKTERISTIKE VELEBITA

3.1 Geološka povijest Velebita

Geomorfologija je znanstvena disciplina koja proučava oblike Zemljine površine, uključujući njihove karakteristike, nastanak, razvoj i dinamiku. Sadašnje značajke reljefa rezultat su aktivne interakcije unutarnjih i vanjskih procesa, koji su u velikoj mjeri određeni prostornim uvjetima, posebno geološkom strukturom i klimatskim obilježjima. Područje cijelog Velebita, uključujući i Sjeverni Velebit, poznato je po svojoj reljefnoj raznolikosti (Bočić i sur., 2019).

Sve je započelo u vodi prije 310 milijuna godina. U nevjerojatno dalekoj prošlosti formirale su se ogromne stijene koje čine Velebit; na početku su se u močvarama karbonskog razdoblja formirali pješčenjaci i šejlovi, a zatim su se u plitkom moru stvarali vapnenci i dolomiti, kroz stvrđivanje karbonatnog mulja i ostataka morskih organizama. Pomicanjem tektonskih ploča, Velebit je započeo svoje geološko putovanje dugih otprilike 6 000 km, od 10° južne geografske širine, gdje je prvotno nastao, do svog trenutnog položaja. Tektonski pokreti prije oko 40 milijuna godina započeli su podizanje i rast Velebita, koji danas doseže visine od preko 1 700 metara. Velebit i dalje raste, suočavajući se s prirodnim silama. Unutarnje sile ga oblikuju i lome, dok ga vanjske sile erozije razgrađuju i nose (Nacionalni park Sjeverni Velebit).

3.2 Položaj Velebita

Stiperski (2008) naglašava kako Velebit, kao najduža (145 km) i površinom najveća hrvatska planina, privlači pažnju ne samo svojom visinom, već i svojom impozantnom masivnošću, raznolikošću, razbacanošću, suprotnostima u pejzažima i estetskom ljepotom. Iako mnogi osjećaju strah zbog divljine i surovosti planine te je doživljavaju kao mjesto opasnih izazova, Velebit je ipak destinacija koja privlači brojne posjetitelje. Postala je najslavnija hrvatska planina, duboko usađena u kolektivnu svijest naroda, gotovo kao sveto mjesto.

Velebit, hrvatska planina koja predstavlja simbol nacionalnog identiteta, dio je Dinarskog planinskog lanca. Proteže se na približno 2270 km², a na tom području nalazi se više od 130 vrhova viših od 1370 metara. Najviši među njima je Vaganski vrh (1757 m), smješten u južnom, najvišem dijelu planine. Velebit se najvećim dijelom proteže uz obalu, s visinskim rasponom od 700 metara

do najnižeg prijevoja pa sve do vrha od 1757 metara. Geografski gledano, Velebit povezuje Gorski kotar na sjeverozapadu sjevernom Dalmacijom na jugoistoku, dok istovremeno razdvaja Liku od jadranske obale (Pelivan, 2007).

3.3 Reljef Velebita

Kada se gledaju reljef i geomorfologija, jasna je razlika primorske i ličke strane Velebita. Na primorskoj strani nalaze se različite cjeline. Uz samu obalu, duž Velebita, proteže se terasa na kojoj su ljudi izgradili naselja. Na višim nadmorskim visinama, nalazi se druga terasa s brojnim krškim poljima, dolinama, dolcima i kukovima, koji ovom dijelu Velebita daju izuzetno reljefni izgled. Neki dijelovi primorske strane Velebita ističu se dobro razvijenim i očuvanim šumama, što obroncima daje pitomiji izgled (Šikić i sur., 2017).

Kontinentalna strana Velebita znatno se razlikuje od primorske zbog svojih reljefnih karakteristika. Dok primorska strana ima uzdužne terase, kontinentalna je pretežno sastavljena od blagih padina koje se spuštaju prema Gackom i Ličkom polju. Međutim, ni svi dijelovi kontinentalne strane nisu jednaki po reljefu. Na sjevernom i srednjem dijelu Velebita, s kontinentalne strane, uočavaju se gorske kose između kojih se nalaze doline poput Krasanske, Apatišanske i Lomske dulibe. Južni dio Velebita ima drugačiji reljef zbog uzdužnog rasjeda ispod najviših vrhova, iznad kojeg se nalaze točila, a ispod gusti šumski obronci koji se spuštaju do Ličkog polja (Šikić i sur., 2017).

Unutrašnjost Velebita ima potpuno drugačiji reljef od bočnih strana. Raznolikost geomorfoloških oblika, poput udolina, korita, duliba, škrapa i ponikava, očarava svakog posjetitelja. Na jugoistočnom dijelu Velebita, gdje se nalaze najviši vrhovi Vaganski vrh (1757 m) i Sveto brdo (1751 m), dva niza vrhova spajaju se u jedno planinsko bilo. Značajno reljefno obilježje Velebita su kukovi nevjerojatnih oblika, nastali nejednakim kemijskim i mehaničkim trošenjem stijena i litica. Bogatstvo velebitskog masiva uključuje i špilje i ponore kao dio podzemnog dijela planine, a mnogobrojne do sada otkrivene jame i špilje sugeriraju da još uvijek ima neotkrivenih speleoloških objekata (Šikić i sur., 2017).

3.4 Klima Velebita

Klimatske karakteristike Velebita rezultat su njegovog geografskog položaja i orijentacije, dok reljef stvara specifične mikroklimatske uvjete. Općenito, klima Velebita je vrlo oštra. Hladno razdoblje u gorskim i pretplaninskim područjima traje znatno duže (od listopada do sredine svibnja) u usporedbi s toplim razdobljem koje traje kraće (od lipnja do kraja rujna (Šikić i sur., 2017)).

Količina oborina je jedan od ključnih klimatskih čimbenika na Velebitu, koji značajno utječe na prirodne karakteristike te raspored biljnih i životinjskih vrsta. S povećanjem nadmorske visine raste i količina oborina. Najmanje oborina pada uz obalu u podnožju planine, dok se prema višim vrhovima, poput Svetog brda, godišnja količina oborina penje iznad 3000 mm. Količina oborina također raste od sjeverozapada prema jugoistoku, od Senjskog bila (oko 1500 mm) do Malog Alana (oko 4200 mm). Većina oborina pada u zimskim i proljetnim mjesecima, dok su ljetni periodi najsušniji. Snijeg je važan klimatski element Velebita, rijetko pada i kratko traje na primorskoj strani, dok se na ličkoj strani i na vrhovima snijeg duže zadržava, ponekad do kraja svibnja, a u jamama sniježnicama može opstati cijele godine. Vjetrovi, osobito bura, snažno utječu na klimatske uvjete planine. Bura, hladan i suh vjetar koji često puše zimi, smanjuje vlažnost zraka, pojačava isparavanje i isušuje tlo, čime šteti vegetaciji. Njena erozivna moć može ogoliti korijenje biljaka i uzrokovati značajne štete, iako se još raspravlja o mogućim pozitivnim primjenama ovog vjetra (Šikić i sur., 2017).

4. NACIONALNI PARK PAKLENICA

4.1 Utemeljenje Nacionalnog parka Paklenica

Nakon osnivanja prvog nacionalnog parka Plitvičkih jezera, Nacionalni park Paklenica osnovan je 1949. na priobalnom dijelu južnog Velebita. Osim Hajdučkih i Rožanskih kukova, Tulove grede i područja dabrova, Paklenica se ističe kao najzanimljiviji dio Velebita s geomorfološkim i pejzažnim karakteristikama (Badovinac i sur., 1989).

Područje koje danas čini Nacionalni park Paklenica pod državnom je zaštitom od 1949. godine. Dana 19. listopada 1949. godine, Sabor NR Hrvatske proglasio je kanjone Velike i Male Paklenice Nacionalnim parkom Paklenica, obuhvaćajući površinu od 3.617 hektara. Godine 1997. Sabor Republike Hrvatske donio je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o proglašenju, kojim je Park proširen kako bi uključio kukove Bojinca, područje od Oglavinovca do Javornika te najviši greben Velebita od Vaganskog vrha (1757 m/nv) do Svetog brda (1751 m/nv) (Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2023a).

4.2 Geografski smještaj i administrativni položaj

Nacionalni park Paklenica smješten je na primorskim obroncima južnog Velebita, između mjesta Tribanj - Šibuljina i Modrič, neposredno iza obalnih naselja Starigrad i Selina, u jednom od geomorfološki najdijelovitejijih dijelova Velebita. Park obuhvaća doline Velike i Male Paklenice s primorske strane, koje su mu dale ime, uključujući njihove poznate kanjonske dijelove s najvećom stijenom u Hrvatskoj - Anića kukom, krške padine između kanjona, kukove Bojinca, šumovita područja Brezimenjače, Suve drage, Klimente, visoravni Oglavinovca i Javornika te najviši i najimpresivniji dio vršne zone Velebita između Golovrha i Svetog brda. Na ličkoj padini Park obuhvaća samo zaravan Bunovac. Visinski, park se prostire od 30 m nadmorske visine na kraju kanjona Velike Paklenice do najvišeg vrha Velebita, Vaganskog vrha, na 1757 m (Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2023a).

4.3 Reljefno – pejisažne osobitosti

Velebit je krajolik s dva različita lica. Dok su primorske padine stjenovite i gotovo ogoljele, ličke padine prekrivene su gustom šumom. Južni dio vršnog pojasa Velebita, koji je uži i ujednačeniji od sjevernog, dominira ovim područjem. Ovaj krajolik obilježava krški reljef s dinamičnom kombinacijom vrhova, grebena, visoravni te udubljenja poput kanjona, uvala, vrtača i jama. Mozaična izmjena kanjona, stijena, šumovitih padina te zelenih livada stvara slikovit i vizualno privlačan pejzaž (Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2023a).

Najistaknutiji dijelovi Nacionalnog parka uključuju kanjone Velike i Male Paklenice te razvedeni vršni greben s najvišim vrhovima, kao što su Vaganski vrh (1757 m) i Sveto brdo (1751 m). Na vršnom dijelu parka smjenjuju se borova klekovina i planinska vegetacija, dok prostrane livade, poput Jančarice i Bunovca, krase ovo područje. Suženi planinski hrbat, širine 2-3 km, pruža pogled prema moru i Lici (Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2023a).

Nacionalni park obuhvaća strme ličke padine s najvišim vrhovima, pašnjačke visoravni i blaže primorske padine. Potoci Male i Velike Paklenice oblikovali su kanjone na svom putu prema moru. Kanjon Velike Paklenice, dug 14 km, ima strme litice visoke do 700 m, dok je najuži dio širok samo 50 m. Kanjon Male Paklenice je manjih razmjera, dug 12 km, s liticama visokim do 650 m i najužim dijelom od samo 10 m (Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2023a).

4.4 Geomorfološka prošlost NP Paklenice – očuvanje prirode Velebita

Veći dio područja Nacionalnog parka Paklenica sastoji se od karbonatnih stijena, poput vapnenaca i dolomita, dok je manji dio građen od klastičnih naslaga, kao što su siltiti, pješčenjaci, konglomerati i breče. Te su stijene nastale krajem paleozoika, prije otprilike 450 milijuna godina, te tijekom mezozoika i ranijeg kenozoika, prije oko 60 milijuna godina (Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2023a).

Velić i sur. (2014) ističu da područje Paklenice pripada Velebitskom masivu, poznatom po velikim visinskim razlikama i brojnim površinskim i podzemnim krškim oblicima. Najviši velebitski vrhovi nalaze se u sjevernom dijelu Parka, uključujući Vaganski vrh (1757 m), Segestin (1715 m), Malovan (1709 m), Babin vrh (1744 m) i Sveto Brdo (1751 m). Ovdje je planinski hrbat sužen na 2-3 km, što pruža pogled na Liku i more. Na zapadu parka ističe se stjenoviti Bojinac (1110 m), dok prema sjeverozapadu dominiraju Debelo brdo (1632 m) i Badanj (1638 m), zajedno s

visoravnima Jančerica, Ogļavinovac, Javornik i Struge. Sjeveroistočno, ispod vrhova Malovan i Segestin, nalazi se krška udolina Bunovac, dok se u središtu Paklenice nalazi masiv Borovnik s najvišom točkom Crni vrh (1110 m). Najniži dijelovi parka spuštaju se na 35 m, u donjem toku Velike i Male Paklenice.

Najimpresivniji dio parka čine kanjoni Velike i Male Paklenice, najveći erozivni oblici na Velebitu, s liticama visokim do 400 m. Park uključuje dvije doline okomite na Velebit – doline Velike i Male Paklenice, te jednu uzdužnu dolinu koja prati smjer planine. Tektonika i geološke karakteristike stijena bile su ključne u formiranju ovih kanjona. U kanjonu Velike Paklenice nalazi se najviša stijena na Velebitu, Anića kuk (712 m), popularna među alpinistima. Kanjon se probija prema unutrašnjosti Velebita, a nakon 5 km skreće prema jugoistoku i postaje uzdužna dolina. Doline Brezimenjača i Suva draga, odvojene grebenom Popove pošte te Malog i Velikog Mozga, također se pridružuju Paklenici. Kanjon Male Paklenice ima niže litice i slabije bujice, a pritok Orljača ulazi u kanjon na oko 484 m nadmorske visine. Zbog teže pristupačnosti, područje Male Paklenice rjeđe je posjećeno (Velić i sur., 2014).

4.5 Šume i značajna flora i fauna

Bogato i raznoliko bilje Velebita potvrdilo je njegov status kao dijela međunarodne mreže rezervata biosfere. Nacionalni park Paklenica je dostojan predstavnik ovog bogatstva, s raznovrsnim šumskim zajednicama i prizemnom florom. Park se proteže od 20 do 1758 metara nadmorske visine, a dodatno je obogaćen dolinskim prodorima koji stvaraju raznolike ekosustave. Mediteranski elementi prodiru kroz klanac dublje u unutrašnjost, dok se kontinentalni predstavnici spuštaju niže nego što je uobičajeno (Bralić, 2005).

Bralić (2005) navodi kako su najzastupljenije šumske vrste u parku bukva, crni bor, bijeli grab, crni grab, crni jasen, hrast medunac, javor gluhac, klen i druge. Polovica površine parka pokrivena je šumama. Bliže obali, utjecaj čovjeka je bio jači, pa su šume na tim područjima degradirane u šikare. Najveće površine pripadaju bukovim šumama, dok manje površine zauzimaju brdske bukove šume, u kojima se, uz ostale vrste, pojavljuje i božikovina. Sljedeća zajednica u ovoj skupini šuma je bukva s bekicom na kiselim podlogama. Na najvišim granicama raste preplaninska bukova šuma. Po važnosti i prostiranju, šume crnog bora su druge po redu u

Nacionalnom parku Paklenica. Ova biljka uglavnom raste na većim nadmorskim visinama, ali se može naći pojedinačno ili u skupinama koje se spuštaju niz doline. Do Drugog svjetskog rata, iz borova se zarezivanjem vadila smola koja se koristila za luč (svjetlo) i premazivanje drvenih brodova, što je vjerojatno dalo ime Paklenici.

Bralić (2005) naglašava kako u flori Paklenice posebno mjesto zauzima vegetacija stijena i točila. Niko ne ostaje ravnodušan pred plavim grozdovima prozorskog zvončića, koji nas prkosno gledaju gotovo sa svake stijene u klancu pa sve do gornjih pakleničkih dolina. Na stijenama im se pridružuju bijeli cvjetovi alpskog likovca. Od endemskih vrsta ovdje rastu pljeskarica, Waldsteinov zvončić, Kitajbelov jaglac i pakujac. Na planinskim pašnjacima možemo se diviti ljiljanima, orhidejama, klinčićima i srčanicima. Na kraju, na najvišim planinskim točilima, nalazimo posebnu zajednicu točilarka.

Ptice su vjerojatno najzanimljiviji segment pakleničke faune, osobito za obične posjetitelje. S 206 zabilježenih vrsta, Paklenica zauzima prvo mjesto na Velebitu po bogatstvu ornitofaune, a gotovo polovica tih vrsta tu se i gnijezdi. Paklenica je stanište rijetkih grabljivica poput surog orla, orla zmijara, sivog sokola, sovuljage i planinske sove. Bjeloglavi sup tu ima jedno od posljednjih utočišta u Hrvatskoj. Obično ga vidimo visoko u zraku, ne sluteći njegove impozantne dimenzije s rasponom krila od 2,6 metara. Šume nastanjuju, između ostalih, planinski djetlić, siva žuna, crna žuna, zeba i zviždak. Uz potoke možemo susresti vodenkosa, dok se na visokoplaninskim travnjacima mogu naći obična bjeloguza i planinska trepteljka. U kamenjarima obitava jarebica kamenjarka, a u unutrašnjosti su brojne grmuše, vrane, slavuj i čavke (Bralić, 2005).

Među sisavcima pakleničkih šuma, medvjed je ono što su sup i orlovi među pticama. Iako ga je teško vidjeti jer izbjegava ljudsko društvo, Paklenica je njegovo stanište. Ostale zvijeri, poput risa, vuka i divlje mačke, također izbjegavaju ljude, kao i veliki sisavci poput divlje svinje, srne i jelena. U parku se mogu primijetiti divokoza, kuna zlatica, kuna bjelica, jazavac i lisica, te voluhar i krški puh. Herpetofauna (gmazovi) Paklenice također je raznovrsna. Od zmija, najprije ćemo spomenuti poskoka, a zatim pjegavu crvenkapicu, koja je također otrovnica. Katkad se može naći i četveroprugi kravosas. Zabilježeno je 11 vrsta guštera, a među kukcima posebno su zanimljivi leptiri (Bralić, 2005).

4.6 Praktične informacije i sugestije

Glavno polazište za NP Paklenica je naselje Starigrad-Paklenica, smješteno na Jadranskoj turističkoj cesti, 45 km od Zadra prema Rijeci. U Starigradu se nalazi i uprava Nacionalnog parka. Nedaleko od hotela Alan (200m prema Zadru) nalazi se cestovni odvojak prema kanjonu Velike Paklenice. Početak kanjona i NP je uz selo Marasovići, no automobilom se može voziti još otprilike 2km. Nakon toga slijedi uspon s visinskom razlikom od oko 150m do proširenja Anić-luke, smještenog u podnožju najviše velebitske litice Anića kuka. Ovaj uspon, koji vodi solidno izgrađenom stazom, obično traje oko 20 minuta. Oni ambiciozniji i spremniji mogu nastaviti dalje, kroz širu dolinu i blagim usponom prema gornjoj Velikoj Paklenici. Nakon 20 minuta stiže se do markiranog odvojka lijevo prema Manitoj peći (špilja). Glavni put nastavlja dolinom, uz potok i kroz šumarke. Za oko 2 sata hoda (od parkirališta) dolazi se do nekadašnje lugarnice, danas planinarskog doma na visini od 500 m. Planinari mogu nastaviti preko Marnitova mirila i Ivinih vodica prema Svetom brdu (1751m), najistaknutijem vidikovcu južnog Velebita (Bralić, 2005).

Najpoznatija i najposjećenija staza u Nacionalnom parku je „Poučna staza Velika Paklenica“, koja vodi od ulaza u park do planinarskog doma. Duž staze postavljeno je 10 informativnih panoa s tekstovima i fotografijama koje prikazuju kulturne posebnosti te bogatstvo i raznolikost flore i faune. Sve popularnija među posjetiteljima je i „Poučna staza Paklarić“, na kojoj se nalazi zanimljiv vidikovac. Ova staza duga je 550 metara i opremljena je panoima s informacijama o leptirima, biljnom svijetu, zmijama, gušterima i pticama. Na vrhu staze nalazi se vidikovac s teleskopom i panoima o važnim arheološkim nalazištima (Grgić Ćurić, 2012).

4.6.1 Planinarenje

Jedini način za obilazak Paklenice je pješaćenje. Park je prekriven mrežom s više od 150km označenih turističkih i planinarskih staza. One jednostavnije, namijenjene svima, vode do vidikovaca, lugarnice ili planinarskog doma. Jedna od laganijih staza vodi do prekrasne Manite peći, uređene špilje koja je ponos Paklenice. Sve staze, bilo turističke ili planinarske, obilježene su pločama i planinarskim oznakama. Brojnije su planinarske staze koje vode na kukove ili najviše vrhove Velebita, a posebno su omiljene među ljubiteljima divljine i tišine. Blizina mora i vidici koji se pružaju onima koji se upuste u zahtjevne pješaćke ture nezaboravni su. Zbog izuzetno

razvedenog zadarskog akvatorija, ponekad je s velikih visina teško razlučiti mnoštvo otoka i otočića. Jedna od jednostavnijih pješačkih tura je ona od ulaza u Nacionalni park do planinarskog doma. Među zahtjevnijim usponima su oni na najviši vrh Velebita, Vaganski vrh, te na Sveto brdo (Grgić Ćurić, 2012).

4.7 Kulturna baština Nacionalnog parka Paklenica

Na području Nacionalnog parka pronađeni su dokazi o ljudskoj prisutnosti starijoj od 8000 godina. Najstariji nalazi, od mezolitika do novijih razdoblja, potječu iz brojnih špilja južnog Velebita. U 11 špilja unutar Parka i okolice otkriveni su ostaci keramike, alata te ljudskih i životinjskih kostiju. U brončanom dobu špilje prestaju služiti kao stalna naselja, zamijenjene suho zidnim građevinama i gradinama, dok špilje postaju privremena skloništa za stočare i trgovce. U željeznom dobu gradine preuzimaju primat, iako nije jasno jesu li ih naselili Liburni ili Japodi. Tijekom rimskog i venecijanskog razdoblja, Starigrad (rimski Argyruntum) postaje glavno središte. Stočari su se selili, što dokazuju ostaci napuštenih stočarskih naselja i sakralnih objekata u planinskim krajevima. Poljoprivreda se bavila uzgojem žitarica, povrća i ratarskih kultura. Suhozidna gradnja danas je zaštićena kao dio UNESCO-ove nematerijalne kulturne baštine, a ruralna cjelina Marasovići, na ulazu u kanjon Velike Paklenice, zaštićena je kao kulturno dobro (Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2023a).

Pojam "kulturna baština" obuhvaća: a) spomenike, uključujući arhitektonska djela, monumentalne skulpture i slike te arheološke ostatke; b) grupe građevina od izuzetne univerzalne vrijednosti zbog arhitekture, povijesti ili jedinstvenog položaja; c) spomeničke cjeline, rezultat ljudskog rada ili kombinacije prirode i čovjeka, s arheološkim lokalitetima od velike povijesne, estetske ili antropološke važnosti (Antolović i sur., 2010b).

Na području parka posebno se ističu *mirila* kao dio kulturne baštine. Ova pogrebna znamenja nalaze se uz velebitske staze, a običaj se prakticirao od 17. do sredine 20. stoljeća. Zbog udaljenosti od crkava i groblja, pokojnik bi se jednom položio na zemlju radi uzimanja mjere dužine tijela (mira), obilježene kamenim pločama. Nakon pokopa, mirilo je postajalo važnije od samog groba

jer se vjerovalo da duša ostaje na njemu. Danas su običaji vezani uz mirila zaštićeni kao nematerijalna kulturna baština Hrvatske (Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2023a).

4.8 Posjećivanje/turizam Nacionalnog parka Paklenica

Područje Nacionalnog parka Paklenica obiluje značajkama koje ga čine izuzetno atraktivnim za posjetitelje i ljubitelje izvorne prirode i divljine. Iako je područje relativno malo, prostire se visinski od obale mora do vrhova viših od 1750 metara, obuhvaćajući neke od najimpresivnijih dijelova Velebita. Među njima su duboko usječeni kanjoni Velike i Male Paklenice, okruženi vertikalnim stijenama, uključujući Anića kuk, najvišu i najpoznatiju stijenu u Hrvatskoj. Tu su i solitarne stijene i kukovi Bojinca, špilja Manita peć koja posjetiteljima otkriva čudesni svijet krškog podzemlja, te izuzetno vrijedne bukove šume Suve drage, Klimente, područja oko Oglavinovca i Javornika, uvrštene na UNESCO-ov Popis svjetske baštine (Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2023a).

Paklenica je poznata i po slikovitim sastojinama reliktnih šuma crnog bora, po čijoj je smoli (paklini) cijelo područje dobilo ime. U ovom inače bezvodnom kršu, tu su brojni stalni izvori i povremeni potoci, uključujući potok Velike Paklenice, koji veći dio godine hući kanjonom, obrušavajući se preko kamenih gromada. Vrletni greben vršne zone, od Golovrha preko Babinog vrha, Vaganskog vrha, Malovana, Zle ploče do Svetog brda, nudi moćan krajobraz stjenovitih vrhova, planinskih travnjaka i vjetrom oblikovanih borova krivulja. Krajobraznu raznolikost i atraktivnost dodatno povećava blizina mora, s pogledom na Velebitski kanal iz velikog dijela parka. Zbog svega toga, kao i lokaciji uz turističku rivijeru, NP Paklenica je, s preko 140 000 posjetitelja godišnje, najposjećeniji dio Velebita i najposjećeniji planinski park u Hrvatskoj (Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2023a).

5. NACIONALNI PARK SJEVERNI VELEBIT

5.1 Utemeljenje Nacionalnog parka Sjeverni Velebit

Nacionalni park Sjeverni Velebit proglašen je 2. lipnja 1999. godine donošenjem Zakona o proglašenju, koji je stupio na snagu 17. lipnja iste godine. Ovaj status dodijeljen je zbog brojnih i raznolikih krških oblika, bogatstva živog svijeta i izuzetnih prirodnih ljepota na relativno malom području. Park se posebno ističe velikim brojem dubokih speleoloških objekata (jama), po čemu je svjetski značajan, te visokim stupnjem endemizma podzemne faune. Prema ZZP-u, nacionalni park obuhvaća prostrano, pretežno netaknuto područje kopna i/ili mora s iznimnim prirodnim vrijednostima, uključujući jedan ili više očuvanih ili minimalno izmijenjenih ekosustava, a primarno je namijenjen očuvanju izvornih prirodnih i krajobraznih vrijednosti. Također ima znanstvenu, kulturnu, odgojno-obrazovnu i rekreativnu funkciju. U parku su dopušteni zahvati i aktivnosti koji ne ugrožavaju prirodnu izvornost, dok je gospodarska eksploatacija prirodnih resursa zabranjena. Ipak, iznimno su dopuštene ugostiteljsko-turističke i rekreacijske aktivnosti u svrhu posjećivanja, kao i druge aktivnosti u skladu s Pravilnikom o zaštiti i očuvanju. Nacionalni park Sjeverni Velebit je u potpunosti okružen Parkom prirode Velebit, što mu pruža dodatnu zaštitnu zonu (Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2023b).

5.2 Geografski smještaj i administrativni položaj

Nacionalni park obuhvaća planinsko područje Sjevernog Velebita, koje se proteže od Senjskog bila i Vratnika na sjeveru do prijevoja Alan na jugu. Park je smješten između Borovog vrha, Markovog kuka i Babić Siče na sjeveru, te Zečjaka i Štirovače na jugu. Prosječna dužina Parka je 18 kilometara, a širina varira između 4 i 10 kilometara. Visinske razlike u parku kreću se od 518 metara nadmorske visine na predgorskoj stepenici primorske padine, do najviših vrhova područja poput Velikog Zavižana, Gromovače, Vratarskog kuka i Pivčevca, svi visoki 1676 metara (Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2023b).

Većinu površine parka prekrivaju šume, dok manji dio čine travnjaci koji su nastali kroz ekstenzivno stočarstvo, te stjenoviti vrhovi i točila u gorskom području. Biljni pokrov primorske i kontinentalne padine Velebita znatno se razlikuje. Primorska strana je krševita s rijetkom vegetacijom ili niskom šumom, dok je kontinentalna strana bogata visokim šumama. Park se nalazi

u Ličko-senjskoj županiji i u potpunosti pripada Gradu Senju. Od ukupno 27 naselja koja čine Grad Senj, Nacionalni park Sjeverni Velebit uključuje sljedeća: Lukovo, Volarice, Krasno Polje, Klada, Velike Brisnice, Starigrad, Stinica i Jablanac (Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2023b).

5.3 Reljefno – pejzažne osobitosti

Na sjevernom Velebitu planina pokazuje svoju "treću dimenziju". Krajoblik ovdje kombinira karakteristike ličkog i primorskog kraja. Vrhovi su stjenoviti, dok su doline prekrivene gustim šumama. Nacionalni park obuhvaća područje između Borovog vrha i Zavižana na sjeveru te Velikog Alana, Zečjaka i Štirovače na jugu. Dužina parka u tom smjeru iznosi oko 17 kilometara, dok se u smjeru istok-zapad širi između 4 i 10 kilometara (Bralić, 2005).

Središnji i vjerojatno najzanimljiviji dio Nacionalnog parka čini rezervat Rožanskih i Hajdučkih kukova, koji su službeno zaštićeni još od 1969. godine. Naziv "kukovi" često se koristi za velike kamene formacije koje strše iznad okolnog terena. Na površini od 20 četvornih kilometara nalazi se nekoliko desetaka svijetlih, gotovo bijelih kukova visokih između 1600 i 1700 metara te mnogo manjih (Bralić, 2005).

U reljefu su vidljive dvije osnovne skupine: Rožanska na zapadu i Hajdučka na istoku, odvojene prijevojem Lubenovačka vrata (1474m). Rožanska skupina je nešto veća i lakše pristupačna zbog poznate Premužićeve staze koja prolazi kroz njezin središnji dio u smjeru sjever-jug. S druge strane, Hajdučki kukovi su izazovan teren, većinom neistražen. U posljednjim godinama, postali su zanimljivi speleolozima jer su u njima hrvatski i slovački istraživači otkrili jednu od najdubljih jama na svijetu, Lukinu jamu (1392m), u kojoj je na dubini od 1350m pronađena nova vrsta pijavice, poznata kao hrvatska škravica. Između Rožanskih i Hajdučkih kukova nalazi se još jedna impresivna jama, Slovačka jama (1301m). Posebno treba istaknuti zavižansko područje u sjevernom dijelu Nacionalnog parka, koje obuhvaća brojne vrhove visoke od 1600 do 1676 metara, te prostranu, ali reljefno raznoliku zavižansku kotlinu s najnižim ponikvama na nadmorskoj visini od oko 1400 metara (Bralić, 2005).

5.4 Geomorfološka prošlost Nacionalnog parka Sjeverni Velebit

Područje Nacionalnog parka Sjeverni Velebit sastoji se od sedimentnih stijena, uglavnom karbonatnih, s vapnencima kao najzastupljenijim, a rjeđe dolomitima. Ove stijene formirane su stvrdnjavanjem ili cementacijom karbonatnih muljeva u plitkim morskim i oceanskim vodama tijekom srednjeg i kasnog trijasa, te kroz juru i kredu. U Parku su također prisutne klastične sedimentne stijene kopnenog podrijetla, nastale razaranjem starijih stijena tijekom mlađeg trijasa, tercijara i kvartara (Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2023b). Nacionalni park Sjeverni Velebit je izuzetno važan ne samo zbog svojih vrijednih vanjskih geomorfoloških karakteristika, već i zbog velikog broja impresivnih podzemnih objekata. Prostorna baza podataka Parka dokumentira 397 objekata, ali važno je istaknuti da je znatan dio podzemnih prostora Parka još uvijek nedovoljno istražen. Postoji nekoliko razloga zbog kojih je područje Velebita pogodno za formiranje speleoloških objekata, uključujući koncentrirane tokove vode koji su ponirali u dnu dubokih vrtača tijekom promjena klime i topljenja ledenjaka, tektonske aktivnosti, otpornost stijena, kao i povoljne karakteristike topljivosti breča i duboke vadozne zone koje su omogućile stvaranje dubokih jama, posebice u područjima kao što su Hajdučki i Rožanski kukovi (Talaja, 2016).

Poljak (1969) naglašava kako je Sjeverni Velebit dio velebitskog masiva koji se proteže od razine mora do 1676m nadmorske visine, obuhvaćajući vrhove poput Velikog Zavižana, Gromovače, Vratarskog kuka i Pivčevca. Ovaj dio Velebita karakteriziraju dvije jasno izražene padine i izražena vertikalna raščlanjenost. Zapadna, primorska padina ima dvije izdužene predgorske stepenice koje se protežu u smjeru sjever-jug. Prva stepenica počinje kod Svetog Jurja na visini od 60m nadmorske visine i postupno se uzdiže na oko 300m, šireći se do 3 kilometra iznad Jablanca. Druga stepenica nalazi se na prosječnoj visini od 800-900m i od donje stepenice odijeljena je strmim, kamenitim padinama. Ova stepenica ima oblik blage žljebaste udoline koja se proteže cijelim Velebitom. Iznad ove stepenice nalazi se visokoplaninski pojas iznad 1400m nadmorske visine, s nepravilno raščlanjenim udolinama i vrhovima, među kojima se mjestimice mogu uočiti donekle paralelni nizovi poput Hajdučkih i Rožanskih kukova.

5.5 Biljni i životinjski svijet

Botaničke osobine, posebno flore, čine Velebit jedinstvenim među hrvatskim planinama, a i šire. Botaničari su evidentirali više od 2000 vrsta biljaka i 78 endema na Velebitu, što ih čini pionirima u istraživanju bogatstva ove planine. Velike razlike u ekologiji primorskih i kontinentalnih padina, kao i među podnožjem i vrhovima, stvaraju različita staništa, od stjenovitih do šumskih. Velebitska degenija, na primjer, raste samo na nekoliko mjesta na Velebitu i predstavlja reliktnu vrstu iz prošlih vremena. Osim degenije, tu su i druge endemske vrste kao što su hrvatska sibireja, runolist, Malyjeva kamenika, prozorski zvončić, Waldesteinov zvončić, velebitski klinčić, planinski božur, Kitajbelov pakujac, srčanik, osinica i druge. U svim nacionalnim parkovima, uključujući i ovaj, strogo je zabranjeno brati bilje (Bralić, 2005).

Govoreći o pejzažu, primjećujemo razlike u šumskoj vegetaciji između primorskih i kontinentalnih strana, te vrhunskog područja gdje se nalazi veći dio Nacionalnog parka. Zbog ograničenih prirodnih resursa, podgorsko gospodarstvo se tradicionalno temeljilo na proširenom uzgoju stoke i obradi manjih poljoprivrednih površina u ponikvama i dolinama, gdje su se teren često zaštićivale kamenim suhozidima. S obzirom na rijetkost i ograničenost obradivih zemljišta, stočarstvo je bilo važnije od poljoprivrede (Alegro i Šegota, 2019). Važno je napomenuti da su ekološki uvjeti različiti - na primorskoj strani, vegetacijsko razdoblje je suše, a bura otežava obnavljanje šume. Glavne vrste šuma na primorskoj strani parka uključuju hrast medunac, crni grab, crni jasen i crni bor. Veći dio šumskih površina Nacionalnog parka zauzimaju bukva, jela i smreka. U mnogim teško dostupnim dijelovima parka, ljudska intervencija nije dosegla, što je omogućilo da šume zadrže svoju izvornu, prašumsku strukturu i karakter (Bralić, 2005).

Fauna na Velebitu je izrazito raznolika; duž primorske strane obiluje mediteranskim, dok se na ličkoj uglavnom susreću vrste karakteristične za srednju Europu. Na vrhovima planina prevladavaju alpski tipovi. Budući da Velebit nije značajno pretrpio ledeno doba, na njemu su zadržani mnogi predstavnici faune iz tercijarnog razdoblja, što su relikti tog vremena. Endemske vrste koje se ističu uključuju mekušce, leptire, kornjaše i općenito kukce koji obitavaju u špiljama. Na Velebitu je zabilježeno oko 100 autohtonih vrsta ptica, među kojima se ističu suri orao, orao zmijar i bjeloglavi sup. Što se tiče sisavaca, na Velebitu se mogu naći važni predstavnici poput medvjeda, risa, vuka, divokoze, kune zlatice, kune bjelice i divlje mačke. Hrvatska populacija

medvjeda broji oko 400 jedinki, a Velebit je jedno od ključnih područja za opstanak te vrste (Bralić, 2005).

5.6 Praktične informacije i sugestije

Najveći užitak posjetitelji mogu doživjeti na području Zavižana i Rožanskih kukova. Najlakši pristup je s primorske strane, cestom Jurjevo-Oltari-Zavižan, ili s ličke strane preko Krasna. Do Rožanskih kukova potrebno je 4-5 sati laganog planinarenja zahvaljujući Premužićevoj stazi. U Nacionalnom parku nema hotela, a jedini stalno otvoren planinarski dom je Zavižan, koji se nalazi u istoj zgradi kao i meteorološka stanica. Planinarska kuća na Velikom Alanu ima ljetno planinarsko dežurstvo, a planinarska skloništa Rossijeva koliba i Lubenovac su stalno otvorena, ali bez opreme (Bralić, 2005).

Za svaku planinu, a posebno za Velebit, korisno je pružiti nekoliko meteorološko-klimatskih podataka i upozorenja. Velebit je planina s izrazitim ekstremima i naglim promjenama vremena, što izletnici i planinari moraju imati na umu. Temperatura može, čak i usred ljeta, pasti ispod nule u depresijama za mirnih noći, dok bura na primorskoj strani može za nekoliko sati doseći olujnu snagu i donijeti snježne zapuhe. Klimatski podaci sugeriraju da, osim ljeti, odlazak na Velebit zahtijeva ozbiljne pripreme, praćenje vremenske prognoze i dodatne konzultacije s meteorološkom službom (Bralić, 2005).

5.7 Kulturna baština Nacionalnog parka Sjeverni Velebit

Područje cijelog Velebita, uključujući sjeverni dio, naseljavano je od starijeg kamenog doba, iz kojeg potječu neki od pronađenih artefakata. Jasni tragovi ljudske prisutnosti javljaju se od brončanog doba nadalje, osobito s dolaskom Ilira prije otprilike 2000 godina pr. Kr. Ilirska plemena, kao što su Japodi i Liburni, ostavila su brojne tragove svojih naselja, nekropola, keramike i drugih artefakata. S dolaskom Rimljana u 2. stoljeću pr. Kr., koji su se najprije sukobljavali s Ilirima, Ilirska plemena su postupno prihvatila rimski način uprave. Jedan od značajnih artefakata na Sjevernom Velebitu je Pisani kamen, rimski natpis uklesan u kamen koji uređuje pravo pristupa Ortoplinima izvoru Begovača na parentinskom teritoriju. Ovaj natpis pokazuje da je rimska vlast

uspješno upravljala sukobima među japodskim plemenima, a ukazuje i na to da su Ortoplini vladali gorskim dijelom sjevernog Velebita. Iako Pisani kamen nije smješten unutar Nacionalnog parka, već tri kilometra jugoistočno, svjedoči o poštovanju Rimljana prema lokalnom stanovništvu i njihovim običajima te potvrđuje organizirani život ljudi u planinskom području (Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2023b).

Tijekom Rimskog Carstva na obali Podgorja nastala su brojna naselja, uključujući Senj (Senia), Sveti Juraj (Lopsica), Stinicu (Ortopla) i Karlobag (Vegium), smještena ispod planinskih prijelaza koji su olakšavali povezanost s unutrašnjim područjima i iskorištavanje šuma. Također su se razvila manja naselja poput Vratnika, Krasna i Kosinja. Nakon pada Rimskog i Bizantskog Carstva u 5. stoljeću n.e., ova naselja su nestala. Obnova ovog područja počela je u ranom srednjem vijeku (7.- 9. stoljeće n.e.), kada su, uz malobrojne preživjele romanizirane Ilire, područje naselili Hrvati. Iako iz tog razdoblja postoje rijetki nalazi, poznato je da su doseljenici zadržali način života usmjeren na planinsko područje. Srednji vijek obilježilo je hrvatsko kraljevstvo, koje je kasnije bilo u savezu s Ugrom i sastojalo se od brojnih feudalnih posjeda. Sjeverni Velebit zadržao je značajnu gospodarsku i prometnu ulogu i bio je u posjedu knezova Frankopana, koji su uspješno trgovali s Mlečanima, dok je Senj bio najvažnija trgovačka luka Hrvatske (Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2023b).

Početkom 16. stoljeća, turske osvajačke akcije poremetile su ovu stabilnost. Učestali napadi Turaka na naselja Podgorja prisiljavali su stanovništvo na bijeg. Turci su često koristili planinske prijelaze u pokušajima osvajanja podgorskih naselja, što se može vidjeti u današnjim toponimima poput Turskih vrata podno Alana. Iako naselja nikada nisu potpuno osvojena, Velebit je preostalim stanovnicima služio kao utočište. S krajem 17. stoljeća i slabljenjem Turskog Carstva, ovaj zapušteni dio Habsburške Monarhije naselili su obitelji izbjegle iz Dalmacije. Početkom 18. stoljeća, Krajina je organizirana, a razvoj i jačanje vojne prisutnosti zahtijevali su izgradnju modernih prometnica. Do kraja 19. stoljeća izgrađene su gotovo sve ključne prometnice koje se i danas koriste u izvornom obliku. Među prvima je bila "Jozefina", regionalna cesta iz 1775. godine koja je povezivala Senj s Karlovcem, tadašnjim središtem vojne regimente. Prije toga, 1765. godine, izgrađena je "vlak Marije Terezije" za transport jarbola s Alana prema Stinici. U drugoj polovici 19. stoljeća završena je dugo očekivana cesta Jablanac-Alan-Štirovača, a do početka 20. stoljeća izgrađen je niz uzdužnih velebitskih cesta za učinkovitije upravljanje šumama. S obzirom

na današnje standarde, tadašnja cestogradnja smatra se remek-djelom niskogradnje zbog svoje dugotrajnosti i funkcionalnosti (Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2023b).

Jedan od najvažnijih primjera planinarske infrastrukture i suhozidne gradnje je Premužićeva staza, čiji je idejni začetnik bio Ivan Krajač, tadašnji državni ministar koji je osigurao sredstva za izgradnju. Stazu je projektirao inženjer šumarstva Ante Premužić, a izgradili su je između 1930. i 1933. godine vrsni majstori suhe gradnje iz Podgorja. Krajač i Premužić, strastveni planinari, proveli su gotovo šest godina trasirajući stazu kako bi posjetitelji mogli istražiti najljepše i najnepristupačnije dijelove Sjevernog i Srednjeg Velebita. Najzahtjevniji dio staze bio je dionica od Čepuraša do Gromovače u Rožanskim kukovima, gdje je bilo potrebno izgraditi blago položenu stazu kroz neprohodne vrleti. Staza završava na "karolinskoj" cesti kod Baških Oštarija (Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2023b).

5.8 Velebitski botanički vrt

Velebitski botanički vrt ima značajnu florističku vrijednost i predstavlja zaštićeno kulturno dobro. Osnivač i idejni začetnik Vrta, dr. Fran Kušan, ugledni botaničar i sveučilišni profesor, istaknuo je da će Vrt služiti za proučavanje flore i vegetacije Velebita s ciljem popularizacije lokalne flore i znanstvenih istraživanja. Posebna pažnja bit će posvećena proučavanju životnih uvjeta rijetkih i ugroženih biljnih vrsta, na kojima će se provoditi eksperimenti (Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2023b).

Vrt je osnovan 1967. godine u Modrić dolcu na parceli od 50 ha koju je ustupilo Šumsko gospodarstvo Senj. U istoj godini započelo je njegovo uređenje. Nakon odluke o osnivanju Vrta postavljena je privremena nadstrešnica, a planirano je izgraditi malu kuću koja je postala planinska botanička stanica i završena je 1968. godine. Kameni put s stubama vodi od ulaza u Vrt do botaničke stanice. Oko Balinovačke ponikve izgrađena je kamena kružna staza dužine oko 600 m, s odvojcima prema okolnim vrhovima Balinovcu i Velikom Zavižanu. S staze se spuštaju kamene stube do najniže točke Vrta, dno Balinovačke ponikve (1433 m). U središnjem dijelu Vrta postavljen je niz staza na kojima je posađeno najviše biljaka iz različitih dijelova Velebita. Iako je u Vrtnom području bilo prisutno mnogo biljnih vrsta, najrjeđe su bile donijete iz drugih dijelova Velebita. Biljke iz sjevernog, srednjeg i južnog dijela Velebita su iskopane, transportirane,

posađene i uzgojene u odgovarajućim dijelovima Vrta i Rezervata. Danas u Vrtu raste oko 300 biljnih vrsta, koje su zatečene i donesene iz različitih predjela Velebita (Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2023b).

5.9 Posjećivanje/turizam Nacionalnog parka Sjeverni Velebit

Iako je Nacionalni park Sjeverni Velebit najmlađi u Hrvatskoj, upravo je na tom području započelo organizirano istraživanje Velebita i drugih hrvatskih planina. Njegova izvanredna ljepota prepoznata je još 1922. godine, kada je Hrvatsko planinarsko društvo postavilo skloništa na Strugama i Mirovu. Već 1927. godine na mjestu današnjeg Planinarskog doma Zavižan dovršen je prvi pravi planinarski dom na Velebitu, poznat kao Krajačeva kuća. Otprilike u isto vrijeme, 1929. godine, objavljen je prvi Planinarski vodič po Velebitu, autora Josipa Poljaka (Bralić, 2005).

Svjesni turističkog potencijala Velebita, entuzijasti poput dr. Ivana Krajača, reformatora hrvatskog planinarstva, i šumarskog inženjera Ante Premužića, izgradili su u razdoblju od 1930. do 1933. godine 42,7 km dugu turističku stazu koja povezuje sjeverni i srednji Velebit, počevši od Zavižana do Baških Oštarija. Najatraktivniji dio staze, koji prolazi kroz Rožanske kukove unutar Nacionalnog parka, danas je najpoznatija i najpopularnija planinarska staza u Hrvatskoj, nazvana po svom graditelju i projektantu – Premužićeva staza. Još prije uspostave Nacionalnog parka, 1967. godine, na inicijativu dr. Frana Kušana i njegovih suradnika, osnovan je Velebitski botanički vrt u blizini Zavižana, pružajući posjetiteljima priliku da uživaju u bogatstvu flore Velebita (Bralić, 2005).

Glavni ulaz u Nacionalni park obično je selo Krasno, gdje se nalazi upravna zgrada Parka i posjetiteljski centar "Kuća Velebita". U Krasnu također možete posjetiti muzej šumarstva i svetište Majke Božje od Krasna. Park je dostupan cestom s glavnim ulazima na sjeveru i jugu. Na sjeveru, glavni ulaz je Babić Siča, s informacijskom točkom i parkiralištem za posjetitelje. Odatle možete nastaviti pješice ili vozilom do Zavižana, koji je polazišna točka za istraživanje sjevernog dijela Parka. Drugi ulaz je na jugu, u području Alana, pristupačan cestom iz Krasna ili Pazarišta. Na tom području nalaze se obnovljeni pastirski stanovi, informacijska točka i planinarska kuća (Bralić, 2005).

Osim toga, u sjevernom dijelu Nacionalnog parka nalazi se Babić Siča, glavna ulazna točka s bogatom planinarskom tradicijom i najvišim planinarskim domom u Hrvatskoj, PD Zavižan. Okolni vrhovi nude spektakularne poglede na more, otoke i unutrašnjost zemlje. Premužićeva staza, duga 16 km, proteže se kroz Park spajajući sjeverni i južni dio. Na južnom ulazu, području Alana, također možete uživati u ljepoti prirode. Cesta koja vodi prema Alanu izrazito je slikovita, ali i uska i zavojita. U blizini Alana nalazi se parkiralište, obnovljeni pastirski stanovi i planinarska kuća, pružajući posjetiteljima udobnost i mogućnost istraživanja ovog dijela Nacionalnog parka (Bralić, 2005).

Među 14 planinarskih staza ističu se one koje su znatno zahtjevnije od poučnih staza poput Terezijane i Donje Klade, ali to ne znači da nema ruta koje mogu bez problema savladati i planinari s manje iskustva. Jedna od najpoznatijih staza je Premužićeva staza, koja počinje u šumi ispod vrha Badanj u području Baških Oštarija i vodi do Zavižana u Nacionalnom parku Sjeverni Velebit. Ova ruta prolazi kroz područje Velikog Alana, koje često služi kao početna točka. Premužićeva staza omogućuje jednostavan pristup najnepristupačnijim dijelovima Velebita, uključujući Hajdučke i Rožanske kukove (Badanjak, 2017). Postojeća mreža planinarskih staza omogućava raznovrsno iskustvo prirode za posjetitelje s različitim interesima i razinama fizičke spreme. Mnoge od tih staza imaju povijest - neke su nekada bile korištene od strane lokalnog stanovništva iz Podgorja za sezonske migracije na planinu. Ključnu ulogu u ovoj mreži ima Premužićeva staza, čudo graditeljstva koja omogućava pristup i najnepristupačnijim dijelovima Parka bez oštećivanja prirodne ljepote. Osim toga, Premužićeva staza je integralni dio Velebitskog planinarskog puta, te novijih dugih pješačkih staza poput Via Adriatica i Via Dinarica (Bralić, 2005).

6. NACIONALNI PARKOVI KAO TURISTIČKE DESTINACIJE

6.1 Turizam – fenomen 20. stoljeća

Turizam je kompleksna i dinamična pojava koja je pratila napredak ekonomskog i kulturnog razvoja, nastajući paralelno s razvojem različitih društveno-ekonomskih i političkih struktura, što je rezultiralo nizom pozitivnih i negativnih posljedica. Pojava turizma kao ekskluzivne aktivnosti dogodila se tijekom industrijske ekspanzije krajem 18. stoljeća. Nagli porast turizma zabilježen je sredinom 19. stoljeća, istovremeno s demografskim rastom u Europi, početkom urbanizacije, povećanjem koncentracije stanovništva i financijskog kapitala u gradovima te prvom izraženijom socijalnom razlikom. Ovaj razvoj je potaknuo i napredak u prometu, što je rezultiralo porastom srednjeg sloja u građanskom društvu koji je postao ključni segment turističke populacije, što je rezultiralo odabirom malog broja destinacija za odmor (Vidaković, 2003).

Kasnije, turizam počinje preuzimati karakteristike masovnih migracija stanovništva, postajući iznimno složenom pojavom koja uključuje i druge kompleksne društvene fenomene i odnose. Uz rast tih migracija, primjećuje se sve veća i često iracionalna iskorištenost prirodnog prostora te nekontrolirana urbanizacija koja rezultira smanjenjem prostora, posebno onog koji je izrazito vrijedan i rijedak. Stoga raste društvena svijest i potreba za zaštitom najosjetljivijih prirodnih područja, što dovodi do osnivanja nacionalnih parkova putem kojih država izravno nadzire i čuva prirodna bogatstva (Vidaković, 2003).

U stručnoj literaturi i u medijima turizam se često ističe kao fenomen modernog doba. Međutim, važno je napomenuti da turizam nije isključivo povezan s našim vremenom, već je nastao mnogo prije, ali je dosegao svoj vrhunac zbog društvenih promjena. Turizam je kompleksna aktivnost koja obuhvaća različita područja poput društvenih, ekonomskih, kulturnih, socioloških i političkih. Postao je jedna od najrazvijenijih, dinamičnih i prilagodljivih industrija na globalnoj razini, iako koncept turizma kao "industrije" još uvijek nije potpuno istražen niti prihvaćen u punom opsegu (Vidaković, 2003).

6.2 Temeljna obilježja hrvatskog turizma

Za vrijeme bivše Jugoslavije, Hrvatska nije mogla razviti prepoznatljivost kao turistička destinacija neovisno od ostatka države, već je bila uključena u turističku ponudu kao jedna od republika. Sada, prvi put kao samostalna država, hrvatski turizam se predstavlja na svjetskoj pozornici pod vlastitim imenom. Glavni zadatak mu je potvrditi bogatstvo prirodnih i kulturnih resursa kao temelj turizma, te obavijestiti svijet i potencijalne posjetitelje da je Hrvatska već dugo prisutna na svjetskom turističkom tržištu, ali sada kao samostalna i međunarodno priznata država (Vidaković, 2003).

Hrvatska ima dugu tradiciju u turizmu. Organizirani razvoj turizma na ovim prostorima počeo je izgradnjom vile "Angiolina" u Opatiji 1844. godine, što se smatra početkom turizma na ovim područjima. Osim toga, u istom gradu sagrađen je hotel "Kvarner" 1884. godine, te klimatsko lječilište 1889. godine. Nakon toga, slijedio je razvoj ostalih važnih turističkih destinacija duž Jadranske obale poput Crikvenice, Dubrovnika, Splita, Hvara, Zadra, Krka, Novog Vinodolskog, Malog Lošinja, Raba i drugih. Na kontinentalnom području, razvili su se turistički centri poput Samobora, Zagreba, Plitvičkih jezera, i Krapinskih toplica. U Hrvatskoj, turistička ponuda je obilježena značajnom koncentracijom u primorskim područjima te sezonskim poslovanjem. Gotovo 95% ukupnih smještajnih objekata nalazi se na obali. Ovi omjeri su slični i kada je riječ o međunarodnom turističkom prometu te drugim pokazateljima turističke aktivnosti (Vidaković, 2003).

6.2.1 Struktura hrvatske turističke ponude

„Svaka turistički razvijena zemlja, pa i Hrvatska, temelji svoju turističku ponudu na glavnim vrijednostima, poput ovih:

- prirodni resursi,
- kulturna baština,
- smještajni i ugostiteljski objekti,
- komplementarni sadržaji, rekreacija, zabava, raritetne priredbe te privlačnosti kakve dopunjuju turističku ponudu,

- sigurnosne prilike“ (Vidaković, 2003, str. 57).

Najvrjedniji i najintrigantniji prirodni resurs koji Hrvatska nudi turistima je Jadransko more, s obiljem života, kristalnom čistoćom i prekrasnim krajolicima. Hrvatski otoci su posebno značajni, a njihov ukupan broj iznosi 1185. Među njima se ističu po veličini, prirodnim ljepotama i raznolikosti, pri čemu Krk zauzima prvo mjesto s površinom od 406 četvornih kilometara, a slijede ga Cres, Brač, Hvar, Pag, Korčula, Mljet, Rab, Lošinj, Vis i drugi (Vidaković, 2003).

6.3 Utjecaj turizma na prirodu – kolizija turističke sredine i prirodne okoline

U skladu s općim naporima za usklađivanje interesa zaštite prirode i ekoturizma u nacionalnim parkovima, potrebno je osvijetliti njihove međusobne sukobe i izbalansirati njihove negativne i pozitivne aspekte. Sukobi koji nastaju spontano ili nesvjesno, zbog tradicionalnih i naslijeđenih neslaganja tih dvaju čimbenika, uglavnom su rezultat nedovoljnog razumijevanja međusobne povezanosti interesa prirode i turizma. Često se naglašava da turizam i zaštita prirode, vođeni znanošću, moraju surađivati, međusobno se podržavati i tražiti načine kako uskladiti svoje interese kako bi zaštićena područja trajno ostala očuvana i racionalno valorizirana u prihvatljivim granicama (Vidaković, 2003).

Svjedoci smo negativnog utjecaja turizma na prirodu u nacionalnim parkovima. To se događa zato što rukovodstvo parkova i ostali zaposlenici ne razumiju pravu svrhu postojanja parka. Ipak, postoje primjeri gdje je postignuto usklađivanje interesa. Turistička djelatnost ima različite funkcije: društvenu, gospodarsku, sociološku, a u novije vrijeme i političku. Turizam se počeo razvijati od vremena industrijske revolucije, ali nije ozbiljnije ugrožavao prirodu sve do sredine 20. stoljeća, kada je postao masovan i doveo do značajnih promjena u prirodi (Vidaković, 2003).

Negativan utjecaj turizma na prirodu, ekologiju i biosferu razmatran je 1966. godine u Luzernu na 10. tehničkom sastanku Međunarodne unije za zaštitu prirode i njezinih resursa (IUCN). Na sastanku se raspravljalo o novim odnosima između čovjeka i prirode, analizirao se zagađenost zraka i posljedice razvoja turizma na ekologiju i prirodna staništa. Iako turizam nepobitno šteti prirodi, njegov utjecaj nije toliko snažan kao utjecaj industrije i tehnologije. Pozitivna strana turizma i korištenja prirodnih resursa leži u tome što su turističke aktivnosti uglavnom sezonske,

pa priroda ima priliku da se oporavi, očuva svoj osnovni ritam i vrati svoj estetski izgled (Vidaković, 2003).

Danas je znanstveno dokazano da turizam ima višestruki utjecaj na prirodu. Analize pokazuju štetnost turizma. Štetni utjecaji turizma na prirodu mogu se podijeliti u dvije osnovne skupine: štete koje čine organizatori i štete koje čine turisti. Prvi, i najopasniji, uključuju sječu šuma, pripremu zemljišta i njegovo isušivanje, gradnju prometnica, parkirališta, staza i drugih objekata, što je sve potrebno za suvremeni turizam. Izravni štetni utjecaji turista su brojni i posebno izraženi u područjima s velikom turističkom koncentracijom, bilo da je riječ o odmaralištima, prolaznim posjetiteljima ili izletničko-rekreacijskim aktivnostima. Primjeri za to su kamperi, odmarališta za mlade i ferijalna naselja. Mnogi primjeri pokazuju da se zaštita prirode i turizam svakodnevno prepliću, ali se sukobljavaju na svim dodirnim točkama. Ipak, iskustvo pokazuje da se te suprotnosti mogu smanjiti razumnom koordinacijom, stalnom suradnjom, organiziranim društvenim akcijama i podređivanjem privatnih interesa općim interesima, što nam nalažu prošlost i budućnost (Vidaković, 2003).

6.4 Simbioza zaštite prirode i turizma

Treba težiti usklađivanju potreba turizma s interesima i potrebama zaštite prirode, uzimajući u obzir njihovu međusobnu povezanost. Zaštita prirode ne samo da osigurava njezin opstanak, već pruža nove i trajne mogućnosti za turističku valorizaciju i ekonomske koristi. Briga o određenim prirodnim područjima podržava turizam, bilo da se radi o pasivnoj zaštiti krajolika ili rijetkih primjeraka flore i faune, ili o aktivnoj zaštiti posebnih izuzetaka u živoj i neživoj prirodi. Koordinacija zaštite prirode i turizma također se očituje u obrazovnom području, posebno u okupljanju većeg broja posjetitelja različitih profila i obrazovnih razina. Turizam omogućava ljudima da na licu mjesta uoče bogatstvo očuvane prirode. Takav način upoznavanja širokih slojeva društva, tu "školu u prirodi", treba proširivati i njegovati (Vidaković, 2003).

6.5 Turizam u nacionalnim parkovima

Suvremeni način života, ubrzana industrijska ekspanzija te zagađenje zraka, vode i okoliša potiču ljude na česte posjete prirodi, što smanjuje dostupan prostor za odmor. Međutim, ovaj porast posjeta često dolazi bez svijesti o važnosti aktivnog čuvanja i očuvanja prirode. Stoga, novi oblici masovnog turizma, posebno vikend i kamping-turizam, predstavljaju značajan izazov za zaštitu prirode u svim razvijenim turističkim destinacijama (Vidaković, 2003).

Kako bi se spriječila prekomjerna eksploatacija prirodnih resursa u turističke svrhe, ključno je postaviti jasne granice korištenja putem prostornih planova i internih pravila. Ova pravila su danas široko prihvaćena i često su zakonski obvezna. Nacionalni parkovi nisu namijenjeni isključivo turizmu; njihova primarna uloga je zaštita prirode, iako turizam ima svoje mjesto u sklopu definicije nacionalnog parka, uz uvjet da zaštita ostaje prioritetna. Stoga se ne primjenjuju konvencionalne metode procjene turističkih kapaciteta kao što su prostorni kapaciteti ili tržišna potražnja, već se koriste ekološki standardi kako bi se osiguralo održivo korištenje prirodnih resursa (Vidaković, 2003).

Glavni regulatori koji određuju granice korištenja zaštićenih područja uključuju broj posjetitelja koji može biti primljen bez ozbiljnog ugrožavanja prirodne ravnoteže, te procjene ekoloških kapaciteta i kapaciteta prostora u osnovnim fenomenima zone. Zaštita nacionalnih parkova uključuje definiranje specifičnih zona s različitim namjenama, kapacitetima, sadržajima i pravilima ponašanja posjetitelja. Programi upravljanja integriraju zaštitne, turističko-ekonomske i kulturno-povijesne aspekte te dugoročno usmjeravaju razvoj i život unutar nacionalnih parkova. Ti programi teže maksimalno uskladiti zaštitu prirode s turističkim valorizacijama, s ciljem da se glavni sukobi svedu na prihvatljive granice (Vidaković, 2003).

„Turizam bi zapravo trebalo učiniti najodgovornijim za takvu zaštitu, jer on je najveći, najintegralniji i najintenzivniji korisnik prostora i svih prirodnih i radom stvorenih vrijednosti u prostor. Zaštita će tada postati trajna direktiva za dugoročni razvoj turizma, koji se, kao i razvoj svih ostalih prirodnih i društvenih djelatnosti, mora temeljiti na Ustavom proglašenom načelu da se posebno zaštićena dobra od općeg interesa moraju koristiti u skladu s općim uvjetima kojima se osigurava njihovo racionalno iskorištavanje i drugi opći interesi, a posebno interesi budućih generacija“ (Alfier, 1981, str. 24).

Nacionalni parkovi su najorganiziraniji segment zaštite prirode, pružajući priliku velikom broju posjetitelja da, poštujući principe očuvanja, istraže prirodu, upoznaju njezine zakonitosti te razviju svijest o potrebi njezine zaštite. Ovdje su propisana određena pravila ponašanja i načina života. Turizam u nacionalnim parkovima postaje sve važniji za većinu zemalja, bez obzira na njihov razvojni stadij, bilo da su u razvoju ili visoko razvijene industrijske zemlje (Vidaković, 2003).

6.6 Osnovni principi održivog turizma u Nacionalnim parkovima

Da bi se ciljevi održivog turizma operacionalizirali i postigli rezultati na razini konkretnih turističkih destinacija i područja, kao što su nacionalni parkovi, potrebno je poštovati određene osnovne principe koji služe kao okvir i smjernice za praktično djelovanje. Koncept održivog turizma zahtijeva duboke etičke promjene među svim sudionicima u turističkom procesu, uključujući turističku industriju kao nositelja i kreatora ponude te turiste kao subjekte putovanja i korisnike usluga. Postizanje suglasnosti o važnosti osnovnih etičkih principa kao preduvjeta za djelovanje te njihovo uključivanje kao ključne komponente u donošenju odluka može rezultirati pozitivnim ishodima i razvojem turizma na održivim temeljima (Jovičić i Ivanović, 2004).

Etičke osnove održivog turizma usko su povezane s pojmovima "potreba" i "odgovornost". Danas se potreba ili želja za putovanjem sve više smatra osnovnom ljudskom potrebom, koja omogućuje stanovnicima turističkih područja da zadovolje svoje ekonomske i socijalne potrebe. Ovdje se postavlja pitanje kako pristupiti tim potrebama. Održivi razvoj zahtijeva da se te potrebe zadovolje na način koji omogućuje i budućim generacijama da zadovolje svoje potrebe, barem u istoj mjeri kao i sadašnje generacije. Drugim riječima, sadašnje generacije trebaju poštovati pravo budućih generacija da zadovolje svoje turističke potrebe i razvijaju turizam na način koji osigurava dugoročnu egzistenciju. Ovo je osnovni princip održivog turizma (Jovičić i Ivanović, 2004).

Međutim, u praksi, turisti često vjeruju da se njihove potrebe i želje mogu ispuniti uz odgovarajuću financijsku naknadu, što odražava stav da turističke potrebe praktički nemaju granica. Potrebe turista rastu u intenzitetu i raznovrsnosti, što pružatelji usluga koriste za ostvarivanje ekonomskih dobiti. Ovaj pristup naglašava važnost osobnih potreba turista i interesa turističkih operatera za brzi ekonomski profit, dok se često zanemaruju potrebe za očuvanjem prirodnih i kulturnih

vrijednosti turističkih destinacija, kao što su nacionalni parkovi, koji mogu biti ugroženi u procesu zadovoljavanja rastućih turističkih potreba (Jovičić i Ivanović, 2004).

Održivi turizam ne teži brzom ostvarivanju kratkoročnih ekonomskih dobitaka, već se fokusira na postizanje dugoročnih koristi s ekonomskog, sociološkog, ekološkog i etičkog aspekta. Samo na taj način moguće je kontinuirano zadovoljavati osnovne potrebe kako turista, tako i lokalnih zajednica u turističkim područjima. Postizanje tih ciljeva zahtijeva razvoj svijesti o važnosti osobne odgovornosti i promjene ponašanja među donosiocima odluka, posrednicima i korisnicima usluga u turizmu. Ključno je usmjeriti pažnju na obrazovanje, osposobljavanje i podizanje svijesti kako bi se javnost upoznala s osnovnim ciljevima i zadacima održivog turizma te unaprijedila profesionalna i poslovna znanja u ovom sektoru. Informacije o turizmu i njegovim utjecajima na prirodnu i socio-kulturnu okolinu moraju biti stalno dostupne, posebno lokalnom stanovništvu, kako bi ono moglo aktivno sudjelovati u planiranju i donošenju ključnih razvojnih odluka (Jovičić i Ivanović, 2004).

Ova situacija ističe potrebu za usklađivanjem interesa između onih koji se zalažu za strogu zaštitu okoliša, turističke industrije i državnih vlasti, kako bi se poboljšala kvaliteta života lokalnih zajednica. Važno je osigurati pravednu raspodjelu koristi i troškova među različitim skupinama i sektorima unutar lokalne zajednice kojoj pripada nacionalni park (Jovičić i Ivanović, 2004).

Osim toga, održivi turizam uključuje i način na koji turisti i turistička poduzeća pristupaju prirodnom okruženju i socio-kulturnim karakteristikama nacionalnih parkova i njihovih okolina. Potrebno je poštovati kulturu, prirodne vrijednosti, gospodarske tokove, tradiciju i način života lokalnih zajednica, kao i njihov politički sustav i upravne strukture. Razvoj turizma trebao bi se odvijati na način koji omogućava racionalno korištenje prirodnih resursa i kulturne baštine, promiče autentične vrijednosti nacionalnih parkova te odražava duh i tradiciju šireg područja u kojem se nalaze zaštićena dobra (Jovičić i Ivanović, 2004).

6.7 Financiranje Nacionalnih parkova

Važno je razumjeti koncept profita i profitabilnosti kao ekonomske kategorije koja može imati negativan utjecaj na financiranje i upravljanje nacionalnim parkovima. Postoji rašireno uvjerenje da nacionalni parkovi ne bi trebali biti profitabilne ustanove te da bi svi njihovi troškovi trebali

biti pokriveni iz državnog proračuna, dok se prihodi uplaćuju na centralni račun i raspoređuju putem centraliziranog sustava. Ova filozofija potječe iz vremena kada su nacionalni parkovi osnivani prije više od 100 godina, kada su troškovi bili minimalni. Većina nacionalnih parkova na popisu IUCN-a (74% njih) financira se na sličan način. Financiraju se ili isključivo iz državnog proračuna ili kombinirano, uz vlastite prihode od koncesija, turizma, šumarstva, donacija i dobrovoljnih priloga te putem fondova za zaštitu prirode. Istraživanja pokazuju da nema značajnih razlika u financiranju i općoj brizi o nacionalnim parkovima među različitim zemljama, bez obzira na kontinent, društveno uređenje ili ekonomsko stanje (Vidaković, 2003).

6.8 Ekološka pitanja u Nacionalnim parkovima

Današnje društvo neće moći riješiti ekološke probleme ako ne preispita svoj način života. U mnogim dijelovima svijeta prevladava hedonizam i konzumizam, uz ravnodušnost prema štetama koje iz toga proizlaze. Kao što sam već primijetio, ozbiljnost ekoloških problema odražava duboku moralnu krizu čovječanstva. Ako izgubimo osjećaj za vrijednost pojedinca i ljudski život, zanemarujemo brigu za druge i za našu planetu. Skromnost, umjerenost, samodisciplina i duh žrtve trebaju biti sastavni dio svakodnevnog života kako bismo izbjegli posljedice nebrige uzrokovane ponašanjem malog broja ljudi (Ivan Pavao II, 1991).

Postoji hitna potreba da se promiče ekološka odgovornost prema drugima i prema okolišu. Ova odgovornost ne može se temeljiti samo na osjećajima ili želji za povratkom u idealizirani raj. Pravi odgoj za odgovornost zahtijeva autentično promišljanje i djelovanje. U ostvarivanju tog cilja, crkve, druge religijske zajednice, državne i nevladine organizacije, kao i sve društvene komponente, trebaju imati precizno određenu ulogu. Prvi odgojitelj u ovom procesu ostaje obitelj, gdje djeca uče poštivati druge i voljeti prirodu (Vidaković, 2003).

Turizam koji se temelji na korištenju prirodnih i kulturnih resursa postaje sve važnija ekonomska sila u svijetu, ali istovremeno raste potreba za njihovim očuvanjem kako bi se sačuvala njihova osnovna vrijednost, iz koje proizlaze dugoročne ekonomske koristi. Dugoročna politika razvoja sve više prepoznaje ekološku i gospodarsku simbiozu, dok kratkoročni pristup često zanemaruje tu potrebu. Danas globalna zaštita prirode i ekoloških pitanja napreduje brže nego

internacionalizacija politika koje traže trajna rješenja. Izolirani događaji ili pokušaji u međunarodnim okvirima često nisu učinkoviti (Vidaković, 2003).

6.9 Utjecaj (ne)kulture na turizam

Hrvatska je bogata narodnim stvaralaštvom, s gotovo jedinstvenim narodnim nošnjama koje su prisutne u gotovo svakom selu, svaka od njih je jedinstvena kako po izradi tako i po izgledu. Bilo da je riječ o narodnoj odjeći, ukrasnim predmetima, pokrivačima, ženskim kondeljama-maramama, raznim simbolima, pjesmama ili plesovima, sve ove komponente predstavljaju iznimnu materijalnu i duhovnu vrijednost te svjedoče o identitetu hrvatskog naroda (Vidaković, 2003).

Turizam obuhvaća mnoge segmente koji se temelje na prirodnim resursima, kulturno-povijesnoj baštini, uslužnim djelatnostima, zdravstvenom turizmu, infrastrukturi i sigurnosti političkog i ekonomskog sustava. Kulturna baština je važan dio turističke ponude i ključno je povezana s turizmom kao "potrošačem" kulturnih dobara. Veza između kulture i turizma treba promatrati u njihovoj međusobnoj ovisnosti, koja uključuje i ekonomske učinke. Kultura ne samo da jest, već mora biti temeljni stup turističkog razvoja svakog područja, regije ili države. Kulturnu baštinu trebamo razumjeti kao skup svih proizvodnih, materijalnih i duhovnih dobara, društvenih odnosa i dostignuća koji su oblikovali društvo i doprinijeli razvoju ljudskih sposobnosti (Vidaković, 2003).

U teoriji, "kultura" obuhvaća promjene i vrijednosti koje su nastale u prirodi, društvu i ljudskom mišljenju kao rezultat ljudskog rada usmjerenog na održavanje i napredak ljudske vrste. Turistička kultura odražava opću razinu kulture i obrazovanja prijemne zemlje, kulturu samih turista te njihovu međusobnu interakciju, posebno njihove kulturne navike, način komunikacije i život. Ova tvrdnja obuhvaća globalne odnose u širem kontekstu, no svaka kultura, uključujući i turističku, može biti definirana i interpretirana na različite načine, jer povezuje ljude i narode s različitim navikama, unatoč tome što se međusobno možda ne razumiju u potpunosti (Vidaković, 2003).

7. STRATEŠKA VAŽNOST VELEBITA U DOMOVINSKOM RATU

7.1 Planinska satnija „Velebit“

Tijekom Domovinskog rata u sastavu Hrvatskih oružanih snaga djelovale su mnoge jedinstvene postrojbe. Jedna od najposebnijih bila je Planinska satnija Velebit, koja se po svojim specijalnostima teško može usporediti s bilo kojom drugom ratnom postrojbom Hrvatske vojske, premda je široj javnosti malo poznata. Satniji su pristupali vrhunski alpinisti, speleolozi, planinari i gorski spašavatelji, koji su u tim područjima bili neprikosnoveni. Od 16 članova koji su se penjali na Himalaju, devetorica su sudjelovala u ekspediciji na Mount Everest. Hrvatske planine bile su njihov drugi dom, a od jeseni 1991. i bojišnica (Šulj, 2018).

Veći broj zagrebačkih dragovoljaca prvo se okupio u Združeni športski odred, iz kojeg je kasnije formirana satnija. Zapovjednik, i ključna osoba u njenom ustrojavanju, bio je poznati hrvatski alpinist, pokojni Jerko Kirigin. Ideja o osnivanju satnije rodila se u travnju 1991. u prostorijama Hrvatskog planinarskog saveza, gdje su se okupili iskusni planinari s ciljem da pomognu u obrani Domovine (Šulj, 2018).

Planinska satnija Velebit, prepoznatljiva po znaku runolista, s vremenom je postala jedna od najspremnijih specijaliziranih postrojbi. Iako je prvotno bila samostalna postrojba Zbora narodne garde pod okriljem MUP-a, od 1992. djelovala je kao specijalna postrojba Glavnog stožera Hrvatske vojske. Njezine zadaće uključivale su izviđanje i obranu središnjeg grebena južnog Velebita od Golovrha do Svetog brda te prikupljanje informacija o položajima srpskih pobunjenika (Šulj, 2018).

Tijekom zime 1991. i početkom 1992. pripadnici postrojbe izveli su nekoliko diverzija, uključujući uspješno granatiranje topničkih i tenkovskih položaja neprijatelja kod sela Medak, odakle su Srbi neprestano napadali Gospić. U 1992. godini satnija je nastavila s prioritetnim zadaćama, uključujući provođenje alpinističkih obuka za pripadnike specijalne policije MUP-a RH, čime je značajno pridonijela borbi za prevlast na Velebitu. Specijalne policijske postrojbe postupno su preuzimale položaje na planini i pripremale se za oslobodilačke operacije (Šulj, 2018).

U veljači 1993., tijekom srpskog protuudara u obrambenoj fazi operacije "Maslenica", Glavni stožer HV prepoznao je stvarnu važnost Planinske satnije Velebit, koja je osiguravala sve postrojbe Hrvatske vojske i policije na Velebitu. U kolovozu 1995., satnija je sudjelovala u operaciji "Oluja". Nakon Domovinskog rata, nastavili su djelovati kao instruktori alpinističke, speleološke i planinarske obuke za specijalne postrojbe Hrvatske vojske i policije (Šulj, 2018).

7.2 Specijalna policija MUP-a RH u Domovinskom ratu

Na planu globalnih promjena sigurnosnog i vojnog sustava od sredine 1991. godine, radi pronalaženja učinkovitog odgovora na neodrživo stanje sigurnosti i nacionalne obrane te zbog okupacije gotovo trećine teritorija Republike Hrvatske, provedena je reorganizacija MUP-a. Zakonom donesenim krajem 1991. godine, naziv dotadašnjih postrojbi Posebnih jedinica policije promijenjen je u Specijalne jedinice policije. Te jedinice nastavile su se ustrojavati pri policijskim upravama, ali u novim okolnostima i s novim zadaćama. Tijekom 1993. godine reorganiziran je Odjel specijalne policije, koji je zbog znatno povećanih zadaća, uključujući zaposjedanje i oslobađanje dijelova Velebita od Velebnog na sjeveru do Malog Alana i Tulovih Greda na jugu, u sklopu akcija "Poskok", "Maslenica" i "Medački džep", prerastao u samostalni Sektor specijalne policije. Također, brojčano su izmijenjeni ustroji pojedinih Specijalnih jedinica policije (Tuđman i sur., 2017).

7.3 Akcija Poskok 1, 2

Velebit je igrao ključnu ulogu u očuvanju teritorijalne cjelovitosti Hrvatske. Tijekom ljeta 1992. godine, specijalne jedinice MUP-a RH zauzele su važne vojno-strateške položaje na Velebitu u sklopu akcije Poskok 1. U periodu od 1992. do 1995. godine, kroz akcije Poskok 1 i Poskok 2, jedinice Specijalne policije i Hrvatske vojske uspostavile su obrambenu crtu na južnom Velebitu, koja je protezala od Rizvanuše preko Visočice, Struga, Ivine vodice, Vlašnog grada, Dušica, Libinja, do Bukve, ukupno više od 120 kilometara. U prvoj polovici 1992. godine, neprijateljske snage su pokazale izvidničke aktivnosti koje su prijetile sigurnosti Jadranske magistrale, ključne ceste koja je povezivala bojišta u BiH, Dalmaciju i dubrovačko ratište s ostatkom Hrvatske. Tijekom ljeta, počelo je tajno zaposjedanje pozicija iznad Gospića, sve do područja istočno od NP

Paklenica prema staroj Alanskoj cesti, koja je povezivala Obrovac s Lovincem preko Tulovih Greda, ukupne duljine gotovo 120 kilometara. Specijalne policijske snage uložile su značajan logistički napor, oslanjajući se na domaće postrojbe planinske satnije Starigrad, koja je do tada nastojala kontrolirati teren. Unatoč teškim planinskim uvjetima, logističkim izazovima, transportnim poteškoćama, izgradnji fortifikacija i sustava veze, te teškim sukobima s neprijateljskim izvidnicama, specijalne jedinice uspješno su obavile zadatke i održale pozicije u najvećoj mogućoj tajnosti tijekom primirja. Osvajanjem i očuvanjem pozicija na Velebitu, hrvatske snage stekle su značajnu stratešku prednost i postavile temelje za daljnje oslobodilačke operacije u tom području, s prva od njih bila VRO Maslenica koja je započela 22. siječnja 1993. godine. (Operacija „Poskok 1. i 2.“, 2019).

7.4 Akcija Maslenica

VRO Maslenica odvijala se na području Velebita i zaleđu Zadra. Napadna faza trajala je šest dana, od 22. do 27. siječnja 1993., dok je faza aktivne obrane oslobođenih područja trajala do početka travnja 1993., kada je intenzitet neprijateljskih napada značajno opao. Obrana tih područja nastavila se do kraja ožujka 1994., kada je potpisan Sporazum o prekidu vatre, poznat kao Zagrebački sporazum (VRO „Maslenica“, 2021).

VRO Maslenica obuhvaćala je složena bojišta, posebno na Velebitu u teškim zimskim uvjetima. Hrvatske snage su u prvih nekoliko dana operacije preuzele ključne položaje i otvorile put za daljnje napredovanje i obranu. Težina bojišta postavila je pred hrvatske snage izazov da osiguraju učinkovitiju obranu oslobođenih područja i zaštite života branitelja. Nakon uspostave obrambenih crta, inženjerijske i logističke jedinice HV-a probijale su važne opskrbe putove na Velebitu, dok su betonske kućice služile kao utvrde za obranu. Jedan od posebnih aspekata bojišta bio je korištenje konja i mazgi za dostavu opreme i hrane do teško pristupačnih područja, što je rijetko u modernom ratovanju i svjedoči odlučnosti hrvatskih branitelja i mještana (VRO „Maslenica“, 2021).

Ciljevi operacije VRO Maslenica uključivali su uspostavljanje kopnene prometne veze između sjevera i juga Hrvatske na dionici Zadar - Maslenica - Karlobag, oslobađanje područja u zaleđu

Zadra i odbacivanje neprijatelja dublje u unutrašnjost od obale Hrvatske. Osiguranje ključnih strateških točaka na Velebitu, od Svetog brda do Tulovih greda, bilo je ključno za čvrstu obranu oslobođenih prostora i pripremu za daljnje oslobodilačke operacije. Oslobađanje važnih objekata, poput Zrakoplovne baze i aerodroma u Zemuniku, omogućilo je uspostavu zračne povezanosti između sjevera i juga Hrvatske (VRO „Maslenica“, 2021).

General Janko Bobetko izjavio je: "Tko ima Velebit, ima i pola Hrvatske..." Velebit zauzima posebno mjesto u sjećanjima hrvatskih branitelja i povijesti Domovinskog rata. Ova sveta planina, unatoč svojoj surovosti, pružala je motivaciju za oslobađanje Hrvatske. Danas branitelji često posjećuju Velebit, a susreti u povodu obljetnica operacije Maslenica postali su tradicija. Za specijalne jedinice MUP-a, operacija Maslenica bila je jedna od najizvrsnijih izvedenih operacija u Domovinskom ratu, iako je tijekom operacije bilo tri poginula i 26 ranjenih pripadnika (VRO „Maslenica“, 2021).

8. ZAKLJUČAK

Uspostavljanje nacionalnih parkova značajno je doprinijelo očuvanju prirodnih vrijednosti Velebita, najveće planine u Hrvatskoj, koja se ističe svojom veličinom, visinom i raznolikim pejzažima. Iako njegova divlja i surova priroda može izazvati strah kod nekih ljudi, Velebit je zapravo bogat raznolikom florom i faunom te sadrži impresivan Botanički vrt, kao i dva nacionalna parkova: Sjeverni Velebit i Paklenica. Ova planina pruža jedinstvenu harmoniju između stijena, trave, grmlja i šuma u složenom reljefu prepunom udubina i vrhova, što doprinosi njenoj estetskoj i ekološkoj vrijednosti. Tijekom Domovinskog rata, Velebit je imao ključnu stratešku ulogu, osobito kroz angažman Planinske satnije „Velebit“ i pripremu vojno-redarstvene operacije „Maslenica“. Ova povijesna dimenzija dodatno je naglasila važnost Velebita u kontekstu nacionalne sigurnosti i otpora. Razvoj turizma unutar nacionalnih parkova zahtijeva duboko poštovanje prirodnog okruženja, kulturnih i ekoloških vrijednosti te lokalnih tradicija. Turizam treba biti usklađen s principima održivog korištenja prirodnih i kulturnih resursa, s naglaskom na očuvanje i promociju specifičnih vrijednosti tih područja. U današnjem svijetu, u kojem se uloga i značaj zaštićenih područja sve više prepoznaju, važno je da države ne zanemaruju zaštitu prirode. Zakonska rješenja i pravni okviri moraju osigurati optimalne uvjete za zaštitu, organizaciju i upravljanje tim područjima. Kao dio ovog napora, neophodno je uspostaviti jasna pravila ponašanja za sve korisnike zaštićenih područja, razviti modele upravljanja i strategije za sanaciju štetnih posljedica u kriznim situacijama, te definirati kazne za prekršitelje zakona. Takvi pristupi ne samo da osiguravaju očuvanje biološke raznolikosti, već također doprinose održivom razvoju i napretku lokalnih zajednica. U konačnici, zaštićena područja poput Velebita igraju ključnu ulogu u očuvanju prirodne baštine i pružaju neprocjenjiv doprinos održivom razvoju, potičući ekološku svijest i ekonomski prosperitet lokalnih zajednica koje ovise o njihovoj očuvanosti.

9. LITERATURA

1. Alegro, A., Šegota, V. (2019). Raznolikost i ugroženost travnjaka Nacionalnog parka Sjeverni Velebit. *Senjski zbornik*, 46, 61-80. Dostupno 4. veljače, 2024. na: <https://hrcak.srce.hr/file/337196>
2. Alfier, D. (1981). Potreba novih orijentacija u dugoročnom razvoju našeg turizma. U *Zbornik radova, III. knjiga*. Dubrovnik: Fakultet za turizam i vanjsku trgovinu.
3. Antolović, J., Pleskalt, M. i Šikić, Z. (2010a). *Zaštita prirode, I. dio*. Zagreb: Hadrian d.o.o.
4. Antolović, J., Pleskalt, M. i Šikić, Z. (2010b). *Zaštita prirode, II. dio*. Zagreb: Hadrian d.o.o.
5. Badanjak, I., i sur. (2017). *Parkovi Hrvatske = Parks of Croatia*. Zagreb: Hanza Media d.o.o.
6. Badovinac, Z., Bralić, I., Kamenarović, M., Kevo, R., Mikulić, Z., Piškorić, O. (1989). *Prirodne znamenitosti Hrvatske*. Zagreb: Školska knjiga.
7. Bočić, N., Pahernik, M., Faivre, S. (2019). Geomorfološka obilježja Sjevernog Velebita. *Senjski zbornik*, 46(1), 5-36. Dostupno 29. prosinca, 2023. na: <https://hrcak.srce.hr/file/337192>
8. Bralić, I. (2005). *Hrvatski nacionalni parkovi*. Zagreb: Školska knjiga.
9. Bulat, Ž. (2012). Institucionalni okvir zaštite prirode u Republici Hrvatskoj. *Pravni vjesnik*, 28 (2), 95-128. Dostupno 2. rujna, 2024. na: <https://hrcak.srce.hr/121046>
10. Črnjar, M. (2002). *Ekonomika i politika zaštite okoliša*. Rijeka: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci.
11. Grgić Ćurić, S. (2012). *Nacionalni park Paklenica*. Zagreb: VIZA-MG d.o.o.
12. Ivan Pavao II. (1991). *Ekologija, znanstveno-etičko-teološki upiti i obzori*. Zagreb.
13. Jovičić, D., Ivanović, V. (2004). Menadžment turizma u nacionalnim parkovima. *Tourism and Hospitality Management*, 10(3-4), 93-105. Dostupno 1. lipnja, 2024. na: <https://hrcak.srce.hr/file/267399>

14. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. (2023a). *Plan upravljanja Nacionalnim parkom Paklenica*, Arcode, Starigrad-Paklenica. <https://mingo.gov.hr/UserDocsImages/UPRAVA%20ZA%20ZA%C5%A0TITU%20PRIRODE/NATURA%202000/PU%206032%20Paklenica.pdf>, dostupno 20. ožujka, 2024.
15. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. (2023b). *Plan upravljanja Nacionalnim parkom Sjeverni Velebit*, Arcode, Krasno. <https://mingo.gov.hr/UserDocsImages/UPRAVA%20ZA%20ZA%C5%A0TITU%20PRIRODE/NATURA%202000/PU%206031%20NP%20Sjeverni%20Velebit.pdf>, dostupno 4. travnja, 2024.
16. Paar, D. (2019). Nacionalni park Sjeverni Velebit kao vrhunsko edukativno-turističko središte. *Senjski zbornik*, 46, 105-118. Dostupno 24. lipnja, 2024. na: <https://hrcak.srce.hr/file/337200>
17. Pelivan, A. (2007). *Velebit*. Donja Lomnica: Ekološki glasnik.
18. Poljak, Ž. (1969). *Velebit*. Zagreb: Planinarski savez Hrvatske.
19. Šikić, Z., Gurlica, D., Šarić, T. (2017). Velebit i zaštita prirode, *Senjski zbornik* 44 (1), 17-33. Dostupno 27. prosinca, 2023. na: <https://hrcak.srce.hr/file/281559>
20. Stiperski, Z. (2008). *Hrvatski nacionalni parkovi*. Zagreb: Turistička naklada d.o.o.
21. Šulj, T. (2018). *Planinska satnja Velebit*. Zagreb: Despot Infinitus.
22. Talaja, M. (2016). Prostorni raspored i morfološka struktura speleoloških objekata u Nacionalnom parku Sjeverni Velebit. *Speleolog*, 64, 31-37. Dostupno 24. lipnja, 2024. na: <https://hrcak.srce.hr/file/396016>
23. Tuđman, F., i sur. (2017). *Specijalna policija u Domovinskom ratu 1990.-1996*. Zagreb: Udruga specijalne policije iz Domovinskog rata.
24. Velić, I., Velić, J., Vlahović, I., Cvetković, M. (2014). *Geološki vodič kroz NP Paklenica*. Javna ustanova Nacionalni park Paklenica.
25. Vidaković, P. (2003). *Nacionalni parkovi i zaštićena područja u Hrvatskoj*. Zagreb: Fond za stipendiranje mladih za zaštitu prirode i turizam.

Internetski izvori:

1. Croatia Link. (n.d.). *Nacionalni park: definicija, razvoj i povijest*. Croatia Link. https://croatialink.com/wiki/nacionalni_park:_definicija,_razvoj_i_povijest., dostupno 4. travnja, 2024.
2. Nacionalni park Sjeverni Velebit. (n.d.). *Geologija*. Nacionalni park Sjeverni Velebit. <https://np-sjeverni-velebit.hr/www/hr/priroda-i-kulturna-ba%C5%A1tina/neziva-priroda-2/geologija>., dostupno 13. travnja, 2024.
3. Hrvatska agencija za okoliš i prirodu (HAOP). (n.d.). *Natura 2000*. <https://www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/odrzivo-koristenje-prirodnih-dobara-i-ekoloska-mreza/ekoloska-mreza/natura-2000> ., dostupno 2. rujna, 2024.
4. Hrvatska agencija za okoliš i prirodu (HAOP). (n.d.). *Upravljanje zaštićenim područjima*. <https://www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/zasticena-podrucja/upravljanje-zasticenim-podrucjima>., dostupno 2. rujna, 2024.
5. Hrvatski vojnik. (2019). *Operacija Poskok 1 i 2*. Hrvatski vojnik. <https://hrvatski-vojn timer.hr/operacija-poskok-1-i-2/>., dostupno 19. lipnja, 2024.
6. Hrvatski vojnik. (2021.). *Abeceda VRO Maslenica*. Hrvatski vojnik. <https://hrvatski-vojn timer.hr/abeceda-vro-maslenica/>., dostupno 19. lipnja, 2024.

IZJAVA O SAMOSTALNOSTI IZRADE DIPLOMSKOG RADA

kojom izjavljujem da sam završni/diplomski rad pod naslovom

NACIONALNI PARKOVI VELEBITA

(naslov završnog/diplomskog rada)

izradio/la samostalno pod mentorstvom

prof. dr. sc. Damir Matanović

(prof. dr. sc./izv. prof. dr. sc./doc. dr. sc. ime i prezime)

te sumentorstvom

dr. sc. Pavao Nujić

(prof. dr. sc./izv. prof. dr. sc./doc. dr. sc., dr. sc. ime i prezime)

U radu sam primijenio/la metodologiju izrade znanstvenog/umjetničkog rada i koristio/la literaturu koja je navedena na kraju završnog/diplomskog rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrizirajući naveo/la u završnom/diplomskom radu povezao/la sam s korištenim bibliografskim jedinicama te nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Rad je pisan na standardnom hrvatskom jeziku.

Student/ica

Gabrijela Kovač

(vlastoručni potpis)

Datum: 5.rujna, 2024.